

Színház

A MAGYAR SZÍNHÁZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

DRÁMAMELLÉKLET 2005. JÚNIUS

Gazdag Péter

ILONA

SZEREPLŐK

ILONA – idős parasztasszony
EMBER – néhai pap
PAP – falusi pap
IRÉN – Ilona lánya
ATTILA – Irén fia, Ilona unokája
PISTA – Irén férje, Attila édesapja
ANNUS – idős parasztasszony
IRMA – Annus lánya
VERA – Irma lánya, Annus unokája
JÁNOS – Irma férje, Vera édesapja
BÉLA BÁCSI – öreg cigány ember
ERZSÓ – Béla bácsi felesége
LACI – Béla bácsi fia

Továbbá emberek a faluból: Sekrestyés, Gizi, Barnus, Dezső, pár cigány és paraszt

Szín: kis csereháti falu; ma

I. FELVONÁS

1. jelenet

Irénéknél (parasztház szoba-konyhája). Jön Irén, Pista és Attila

IRÉN Mint akit puskából lőttek ki rohantam az udvaron keresztül és mindenhol néztem már a szilvafákat; nem volt sehol; hol tudtam vón, hol keressem, csak nyígtam, majdhogynem sikítottam, még a libák is megriadtak tőlem; berohantam a pajtába, hát ott azt hittem, elájulok, majdnem helyben estem össze mikor megláttam a lábát lebegni, oly magasan lógott: a gerendán hajította át a kötelet, úgy akasztotta fel magát.

PISTA Így emeltem föl a két kezemmel, a hónaljánál fogva, úgy próbáltam anyád leszedni a nyakából a kötelet.

IRÉN Olyan félelmem volt, nem tudtam akkor, mit csináljak. Berohantam a házba a konyhakésért, hogy levághassuk. A feje mán így félre volt hajtva, és a szájából hosszan csorgott a nyál egészen a földig ne, és habos volt, igen habzott a nyál a szájában; a feje pedig kék volt, és a nyaka, a keze, igen kék és szürke; kékebb volt, mint az égbolt szürkületkor és igen hideg, mint a jég. Apád a gereblyével emelte rajta a kötelet, én meg elvágtam, asz' lerángattuk a földre; úgy vert a szívem; mondtam, meg van halva; mert nem vert a szíve: itt fogtam a csuklóját, hideg volt, akár a jég, nem lehetett érezni raj-

ta semmit. Ő mondta, még talán vissza lehet hozni, azt' egy vödör vízzel leöntötte, de nem használt az semmit. Akkor a szájába nyúltam, így a két ujjammal ne, és próbáltam a nyelvét előhúzni, mert hátra volt csúsztva, de ráharapott az ujjamra, nem akarta elengedni, hiába rángattam a karom bár-akárhogy, beleharapott a kezembe, és nem akarta sehogy se elengedni asztat. Hát ekkor olyan pofont adtam neki, mint még senkinek soha életemben, attól aztán magához tért.

PISTA Arra aztán emlékezett.

IRÉN Nahát mán! Ott ordítottam vele, mondom hát haljál hát meg, ha csak azt akartad, a frászt kell hoznod az emberre! Azt' arra aztán emlékezett, arra nem, hogy mit csinált, csak hogy milyen egy pofont kapott tőlem, az egyetlen édes lányától. Aztán vérzett a szája, ő azt mondta, azért, mert megütöttem, de szerintem azért, mert ráharapott a nyelvire.

PISTA Nem mondhatni, hogy épp hálás lett volna, amiért megmentetted az életét.

IRÉN Még szerencse, hogy épp akkor gyöttem a faluról vissza; jön az Irma, Csó Irmus, Irénkém rohanj, anyád az Ilon felakasztotta magát. Gondolhatod, két perccel később érünk oda, mán meghal. Osz már ottan leskelődtek a cigányok, nemhogy levágták volna, meg mikor leszedtük és odavágódott a földhöz, a Barnusék majd' megszakadtak a röhögéstül.

ATTILA Most hogy van?

PISTA Hogyan, hát, hogyan.
IRÉN Látszik itt még az arcán a seb, meg ahol vérzett a szája, fel van ottan dagadva neki, olyan lilás, majd látni fogod. De hallod, ne szólj neki egy szót se róla.
PISTA Megtiltotta nekünk, hogy elmondjuk neked.
IRÉN Tényleg szót se szóljál róla többet, se neki, se nekünk: felejtse csak el, amit most elmondtunk, kedves fiam; vedd csak úgy akár, mintha sosem hallottad volna.
PISTA A lelkünkre kötötte, úgy rimánkodott nekünk, nehogy elmondjuk neked, de nem bírtuk ki, gondoltuk, muszáj hogy tudjad.
ATTILA Gondolom, kösz.
IRÉN De egy biztos: ha még egyszer ez megtörténne, nem tudnám én mindezt megint végigcsinálni.
PISTA Hát bizony nem. Ertsd meg, azért mondtuk el, mert ténleg nem tudjuk, mihez kezdjünk vele: tudod, minden reggel jár ide fel az erdőre gombázni. Korán indul, a kakas se szól még olyankor, és van, hogy óráig elmarad arra. Holott a mezőre is mehetne pereckézni.
IRÉN Emlékszel hát, régebben a többi parasztszonnal járt még, de mostanában csak magában megyen.
PISTA Ismered: nem fél ő se kigyótól, se embertől, egyedül csak az Istent féli.
IRÉN Fiam, Isten lássa lelkem, te is tudod, hogy nem akarlak ilyesmivel ijesztgetni tégedet, de emlékszel a Katóra.
PISTA Mert az tényleg felakasztotta magát. Felment ide az erdőre, egy hétig nem találták meg.
IRÉN Pszt! most jön.
ILONA (jön) Visszagyüttél hát, Attilkám? Mi az, hát fel se jössz már hozzám? Gyere csak ide, mit állsz ottan, mint akinek gyökeret ütött a lába? Jaj, az én kisunokám!
ATTILA Hogy vagy, Mama?
ILONA Megvagyok, kérlek szépen, megvagyok. Na, de mikön gyöttél? Mióta vagy már itt? Irénkém, hát nem is szóltok nekem már?
IRÉN Ó, Anyu, hát most esett be az ajtón, épphogy megkínáltam egy kávéval.
PISTA Mama, tessék, üljön le.
ILONA Üljlél, fiam, ne félj, még nem ülepszem le. No, Attilkám, hát mi lett végül Edelényben?
ATTILA Hát leszámoltak bennünket, csak a legjobbak maradtak, meg a legregibbek. Én meg nem dolgoztam elég gyorsan, bármilyen alaposan is; volt, aki félóra alatt négyszer annyit meszelt, mint én vagy négy óra alatt – hiába nem volt oly alapos, mégis igaz, több gyakorlata volt. Én meg nem eléggé vágtam előre az élvágóval, hát. Na de akkor is szemtelenség ilyen hamar felmondani. Azt mondta a főnök, túl sokat tököltem; de annyiban is van igazság, hogy nem maradt időm se még rendesen kitanulni a munkát. Azt’ akkó hogy? Itt is mondták, és igazuk is van, hogy több ebben az elmélet, mint hinned az ember; nem megy az úgy, hogy a másik után konyulok oszt egyhamar megy már: aki tudja az elméletet, az nem ragad le a részletmunkánál, mint én.
ILONA Hát azt’ mért ragadtál le? Mondnak amit mondnak, hát mégis, mennyire nehéz ahhoz az elmélet?
IRÉN Ó, Anyu, hagyjad szegényt, hát nem neki való munka volt.
ILONA Nem neki való, nem neki való; ez van, ezt köll szeretni. Nem neki való. Én se kajából járok az erdőre.
PISTA Nem baj, majd visszamegyen, azt’ talál magának másik munkát, ugye fiam.
ATTILA Mit tennék, hát.
ILONA Oszt mikor mennél?
IRÉN Anyukám, most jött.
ILONA Most mit beszélsz így te énvelem? Elküdtém-e talán?
ATTILA Nem tudom még, de maradok egy darabot.
IRÉN Jaj, gyerekm, hát mi azt nem bánjuk, sőt, maradj felőlünk ameddig csak akarsz; bár-akármilyen legyen, tudod, hogy itthon mindig szívesen vagy látva.
PISTA Még egy hónappal elébb jössz, beállhattál vón itt valamelyik paraszthoz napszamba’.
ATTILA Mit, napi egy ezresért?
IRÉN Jaj, jóember, hagyjad már.
PISTA Meg reggeli, ebéd, vacsora, kávé meg a kéddeci.
ILONA Pistukám, beszélsz a gyereknek itt pályinkárul, erre neveltem?
PISTA Gyerek, gyerek, ez neked gyerek? Kész ember már! Nem baj, fi-

am, a gyulya is rég kibokrozott, babot is szedték már; nekünk se kell most segítség.
ATTILA Hát hol tudtam volna most!
PISTA Mondom én, hogy nem baj, na! Nincs a faluban munka, mindenki tudja azt.
ATTILA És mi újság még?
ILONA Annus haldoklik. Ágynak dútt rákkal, azt mondják, már nagyon a végít járja. Nem volt hajlandó kórházba se bevonulni; még az unokája, az a lány is hazajött hozzája.
ATTILA Mit, a Vera? Miskolcról?
PISTA Az, hát.
ATTILA Oszt egyszer nem látogattátok meg őket.
ILONA Hát látogassa a harag. Mi az, te kamáztad azt a lányt, azt a Verát, nem? Hát letettél róla rég. Ő meg letehet az anyjáról most.
IRÉN Anyu, hogy mondhatok ilyet?
ILONA Mit hogy mondhatok, hogy mondhatok? Ez az igazság. Az aszsonka meg fog halni. Jobb is, ha tudjátok. Járnai se bír már, azt mondják, igen gyenge, és egyre fél az étszaka, hogy nem lesz reggelre virradása. Ez van, hát ezt mondom; vagy mit akartok hallani, hogy rákjárásban kikecmereg majd a rákjából?
PISTA Szörnyen szenved szegény, az biztos.
ILONA Hát. Nyugodjon békében.
ATTILA De Mama, mit hazsgatsz úgy azon az Annuson?
ILONA Hasgát a harag, most mit szeressek rajta? Olyan parasztszonnal akár a többi; megvan neki a saját baja, megvan nekem is a magamé. Haldoklik, hát haldoklik, most mondd meg nekem, mit kezdhessek vele, vagy haljak én is utána? Neveltséges dolog. Majd én is meghalok, azt hiszed, ő foglalkozik avval? No halott lesz már, más kérdés. Míg ismertem, mondom, ez van, ezt köll szeretni; most, hogy nem lesz, hát mit tehesünk.
ATTILA Te mondd mindig, hogy Krisztus mindenkit szeret.
ILONA Szeret hát, oszt, talán nem? Én is szeressek mindenkit, azért kívánom Annuskának, hogy szűnjék meg mihamarább a szenvedése. És senkinek nem szokásom avval elszámolni – de ha már úgy látom, számon kéritek rajtam, hát azt csak hadd árulom el –, hogy imádkozom őre én, s hogy békében nyerhessen üdvösséget a lelke. Végte Isten neki is minden bűnét megbocsássa.
IRÉN Volt nála a pap is.
ILONA Hát. Válgék egészségire. Mert a bűn zsoldja a halál; de ha Isten úgy lássa jónak, neki örök élet jár.
IRÉN Ó, hát szent asszon az, jár ő minden vasárnap.
ILONA Járt.
IRÉN És ahányszor csak elhalad a Krisztus előtt a faluban, mikor látom, keresztet vet, azt’ így csókolja meg a kezit.
ILONA Vetett. No, ki mint vet.
IRÉN Hát, mikor láttam volt legutóbb. Annak is vagy már egy hónapja.
ILONA Kéne neked egy lány, te gyerek. Mi az, Edelényben nem akadt senki? Csak vót ott valaki!
ATTILA Hogyne lett volna. Voltak ott sokan.
ILONA Ó, gyerekm, mikor térsz te már észhez. Voltak sokan, aszondja.
ATTILA Hát.
IRÉN Csak neked nem voltak elegen.
ATTILA Nekem egyvalaki is elég lett volna, de hiába voltak sokan, olyan lány egy se akadt.
ILONA Nem is akadnia kell annak, jönnie.
PISTA Nem baj, majd felmétsz Miskócra vagy Pestre, asz találsz majd ott magadnak valami jó csajt, igaz!
IRÉN Hát, ha nem is Pestre – hagyjad Edelényt, visszamész te legközelebb Miskolcra majd.
ATTILA De egyelőre még maradok.
PISTA Ó, tudod, fiam, nem így volt ez régebben. Mikor még mi olyanok voltunk, mint te, dolgozhattak itt az emberek. Ez egy falu volt még akkor.
ILONA Nem volt ennyi cigán se.
ATTILA Jut is eszembe, lenézek a sorra is most.
PISTA Ó, kell neked egyfolytába’ a cigányokhoz járnai, fiam.
ATTILA Azért mert én lenézek hozzájuk, nektek még nem kell lenézetek őket. És különben sem a cigányokhoz járok, hanem a Béla bácsiékhoz megyek.
PISTA Hát asz ő a soron lakik.

IRÉN Hol lakik a soron, hát fődje van neki, van vagy két holdja!

PISTA Edelénybe' is cigányokkal dolgoztál, mi?

ATTILA Voltak ottan parasztok is.

ILONA Hát te csak sose felejtse el azt, hogy te magyar vagy, és ne félj, ők se felejtik el teneked aztat. Itt is hol vannak, csak a magyarok segítségével élnek meg; amazok meg, akikkel te elmentél, ők is felveszik a jutalmukat, azt' nem adóznak a munkájuk után, hógvisne! Na te csak találjal magadnak egy rendes munkát.

ATTILA Miről beszélsz, Mama, Edelényben én egy cigány embernél dolgoztam. És itt is épphogy megélnék a segélyekből, vagy ahogy a Márcsú mondja, a szégyenpénzből. Úgy teszel, Mama, mintha nem tudnád: hát hányszor van, hogy hónapokat késnek a hivatalban a havi pénzekkel ha nem úgy ahogy van, vonják meg tőlük, több hónapra át is? Neked sem elég a nyugdíjad, azért jársz az erdőre; hát ők sincsenek másképp evvel.

ILONA Hát éppen hogy kijövök én abból, nem is foglalkozom senki mással.

IRÉN Én is ott voltam, mikor azt mondta a Gyula az Erzsónak: ha kevesli a segélyit, menjen az erdőre, járjon el gombázni.

ILONA Hát, menjen, én is azt teszem. Olyan mindszentiket meg gelyvákat szedtem ma, gyerekek, megyek is a gelyvát pucolni mán a leveshez. Olyat nem ettél te Edelényben, mint az én gombalevesem, ugye, szép gyerekem? No, feljössz majd, ugye.

ATTILA Jövök, csak kinézek a falura előbb.

ILONA Kabátot öltél, ha kimész, mert kegyetlen egy szél hörög kinn megint. Nem bírtam aludni egész éjjel, úgy kaparták a gallyak az ablakot.

ATTILA Hát! láttam, mikor jöttem, a busz megálló tetejét is letépte.

PISTA Itt meg a zsindeyekkel zsinatol, Gabiéknál a hullámpalát is meglobogtatta, kiszaggatta a szögeket még a tűzfalból is.

ILONA Haragos az Isten az emberre. De még mindig jobb úgy, mint fordítva.

ATTILA No, jövök majd, de még előbb benézek a faluba.

ILONA Most a faluba mész vagy a sorra? Oszt szóba ne állj nekem ezekkel a cigányokkal.

IRÉN Ó, Mama! hagyjad mán.

Ilona el

Jó erőben van, igaz.

ATTILA Jó erőben, hát. Még az amit mondtál, azt is alig látni. No, de megyek, nem maradok soká.

PISTA Hallod fiam, a sorra tényleg ne menjél, nehogy megverjenek ott a cigány inasok. Meg tudod, az összes kutyát szabadjára engedik, azokat az ebeket mind eleresztik ilyenkor mán, a Boris farkaskutyája is szabadon rohan ezen az órán.

IRÉN Azt' magad mondtad, olyan sötét van ilyenkor a soron, a sárba' se látni a tócsákat.

ATTILA Ó, ne csináljátok, mindjárt gyövek, csak megnézek egy-néhány régi arcot. *(El)*

IRÉN Ne maradj sokáig! Hogy elrohan, eszem megáll.

PISTA Annusékhoz megy biztos.

IRÉN Gondolod?

PISTA Hát. Megnézi, Vera ott van-e.

IRÉN Be se engedik.

PISTA Akkor visszajön.

2. jelenet

Utca. Jön Attila és Laci

LACI Ki megyen ott?

ATTILA Tiszteletem!

LACI Attila?

ATTILA Hát.

LACI Rendben az, hogy én is öregszem, de ki gondolta vón, hogy ez a tetves vihar leveszi az utcáról az áramot. Annyiban van segítségünk a természet, hogy felhők nem takarják a holdat épp. Megismertelek a mozgásodról; látom mán, te is fázol.

ATTILA Hát azt mondhatják, hogy kutya hideg van, mert korán dere-

sedik már, azt' a levegő is ugat, mielőtt harapna.

LACI Odébb az erdőn egész partokat tarolt a szél, van, hol minden hatodik fa áll csak. De ó, fiam, az csak hagyján, mert ebben a völgyben még a szelek is megrekedhetnek; hanem hát innét az emberek párolognak el. Hol voltál dolgozni?

ATTILA Edelényben.

LACI Hát, de mit?

ATTILA Kőműveskedtem.

LACI Ó, ejnye, nem jó ez így. Lassan bezárukunk mi ide, előregedők, osztán tudjok mi jól azt, csak a kihálóban lévőek meg az újszülöttek maradhatnak még itt meg, már ameddig megmaradnak. Nézd ne, ottan a soron meg a patakon túl az út mentén, ahol a tüzek égnek ebben az irgalmatlan itszakában, hogy feltanálják magukat a cigány inasok amott, az elsötétült lámpák alatt! Mikor olyan bős lehettem, mint te, vagy még fiatalabb, mi is körbegyűltünk így, akár több méter magas gumi-tüzek körül – de nem úgy, mint ezek, ó, hármannégyen. Egy olyan traktorgumi volt, hogy reggelig is elégett. A parasztok kora délutántól estig kinn ültek a lócán, oszt beszélgettek; ottan az úton, ne, meg vót, hogy körtáncot jártak és énekeltek is a cigány lányok, és ezen a főutcán ha föl-le néztél akkor, ilyenkorra hétvégén mán visszagyöttek mind a fiatalok, és csoportosan vonultunk itt, dumáltunk, viccelődtünk, röhögünk, mindenki névről ismerte itt egymást; ó, Attila, hát élet volt itt, moziba is jártunk itt mink, elhinnéd? Hát hol az a mozi mán? Sehol. Táncolni tanítottuk mi cigányok a parasztokat – maguktól nem éreztek rá a tieid a mozgásra, édes komám, ha meg nem haragszol –; de te mán nem is emlékszel arra a kultúrteremre. Fiatalok nincsenek mán, az öregek meg hullnak, akár a legyek. Te arra nem emlékszel, de volt itt egyszer munka. A buszra alig férünk föl, annyian mentünk vidékre dolgozni. Most meg van ha négy-öt paraszt még aki szánt ilyenkor, oszt te tudod a legjobban, még alkalmi munka is aligha akad. De nézz csak szét ezen a főutcán: sehol egy lélek, mintha meg se fordult vón soha egy se. Én ellenben fordulok mán, mert igen kegyetlen egy hideg van.

ATTILA Béla bácsiékat üdvözlöm, oszt jövök valamikor.

LACI Gyere csak, gyere hát! Már kérdezett is utánad az öreg. Oly szemtelenek voltak a napszámosok, felmondott nekik egytől egyig, oszt emlegetett is téged, milyen jó kezded vót a munkához, még mikor neki dolgoztál. No, csó. *(El)*

ATTILA Viszlát. Igaz az, hiába jó most megérkezem, azt ki nem bírnam talán, ha nem mozdulhatnék innét. Nekem ez a néhány utca csak a világ közepe, hiába hogy sehova se vezetnek.

VERA *(jön)* Mit ácsorogsz a szélben, te inas, há megfagysz mán.

ATTILA Mit háborogsz itt tétlen, te pimasz, há felhagysz mán?

VERA Ne oktassál te engem, sillyedj inkább csak magadba.

ATTILA Nehogy majd mán felednem kéne, mért is vagyunk mi haragba'.

VERA Látom, csak azért állsz itt kinn, hogy szellőztesd a fejed.

ATTILA Na nem, majd azért, hogy erről elbeszélgessem veled.

VERA Az akkor kár, mert mennem kell.

ATTILA Menjél csak, bánom én?

VERA Hol bánod, látom én.

ATTILA Megyek én, nekem ez nem kell.

VERA Hát milyen inas vagy te, ez lányok módszere. Én viszont tényleg sietek.

ATTILA Én viszont tényleg nem vagyok itt sokáig, és kellene beszélünk.

VERA Hát ha mondom, hogy nincs miről.

ATTILA Dehogy nincs.

VERA Dehogy, nincs.

ATTILA Na ne idéetlenkedj velem, te lány; azt hiszed, ki tudod bájologni magad minden szoritóból? Tartozol nekem még magyarázattal.

VERA Na ne tartóztass! Mivel tartozom én neked? Magyarázattal? Mert ha így vón, adhatnál rá már akár kamatmentes kölcsönt is.

ATTILA Azt a lelkiismeretedtől kérd, bár igaz, annak is el vagy te adósodva. Tőlem is felvetted már, oszt még így is visszajár; de hiába, nem érdemelted azt: a hazugság az uzsorakamatra megyen.

VERA Milyen hazugsággal hazudtolsz te?

ATTILA Csak olyannal, amilyenel az emlékezeted is hazudtol, ha más nem. Hiszen nincs olyan, hol létezik az, hogy annyi felejtethetetlenül finom, vigyázó tekintet és alapos szó után, miután a hangodnak a leg-halkabb morájától a leglelkesebb nevetésig –

VERA Mit beszélsz mán megint zödeket.

ATTILA Én beszélek neked zödeket, mikor te vallol nekem őszinte

szerelemet, úgy, hogy másnapra csak úgy tehesél, mint aki kicserélődött volna, és a nevem se hallotta soha. Hát, hogy ezért tartozol nekem magyarázattal, ha valamiképp megbántottalak akár; bár-akár-mi legyen az, én állni fogom, de ennyivel legkevesebb, hogy tartozol.

VERA Talán törvény van erre? Vagy ki vagyok én neked, hogy így számon kérjél? Ezer meg egy oka lehet annak, és ha mind az ezret átgondoltad, még mindig lehet az ezeregyedik, na.

ATTILA Akkor halljam az ezerkettediket.

VERA Ebből is látszik, nem hazudtam: az uzsorakamat ennél gyorsabban emelkedik. Nem mondtam eddig se semmit, és ezentúl se fogok. Azt megmondhatom, hogy semmit te nem tettél, de a többi az titok kell legyen.

ATTILA Írtam neked egy levelet, de nem tudtam hova címezni.

VERA Én meg nem írtam neked levelet, azt' mégis jó helyre címeztem.

ATTILA (átadja) Itt van.

VERA Felőlem írhatok te könyvet is, de csak a kimondott szónak van igaz hatalma. Beszélni márpedig nem fogok veled.

ATTILA Te dolgozol.

VERA Van is dolgom még. Cső. (El)

ATTILA Rosszul kell hogy álljanak a csillagok, ki tudja, mert nemhogy minden második ember kivel beszélék, de maga a levegő is kezd már elaljasulni. „Titok”, azt mondja; titok? Nem viccelődött, a szívem döbrent arra a szóra. Hiszen ha pasija volna, tudja, hogy megtudom azt ügyis, ebben a kis faluban nincs titok; és egyébként is, ha le akarja rázni, azt rögtön mondta volna. Biztos nem akar megsérteni valamivel. De mivel? Oszt hol nem akar megsérteni, minden második szava sértés. De mire föl! Holott tudja, mi történt a Mamával, ahogy én is tudom, mi történtik Annussal; de ez a „titok” mégiscsak fontosabb mindennél, nemhogy vele, kivel kisgyerekkorunk óta ismerjük egymást, ezekről beszéljünk, még csak egy szóval is. Hát azt' ők mit mondanak róla? Ó, pedig ünnep volt mindig, mikor együtt volt a család. (El)

3. jelenet

Hálószoba Annuséknál. Annus fekszik. Mellette Irma és János; jön Vera. Annus a jelenet folyamán rondán köhög

IRMA Láttam, megint szóba álltál azzal az inassal.

JÁNOS Nem megmondtuk, hogy kerül a járását?

IRMA Megállított, igaz?

JÁNOS Mit foglalkozol vele?

VERA Nem mondtam neki semmit.

JÁNOS Hát legközelebb csak mondd neki semmit. A „semmi”, fiam, hiába szó, mondni azt annyi se.

VERA Mama alszik?

IRMA Hát. Igen rondán köhög, de rettenesen, hallani, hogy a tüdejiből krákok egészen.

VERA Itt az Algopyrin.

ANNUS Verusom!

VERA Mama! Hogy vagy?

ANNUS Hideg-e van.

VERA Fagy.

ANNUS Kivel beszélte amarra.

IRMA Senkivel, Anyu, fekédj csak.

ANNUS Kivel.

VERA Egy inassal.

ANNUS Ilon unokája-e.

JÁNOS Az, hát.

ANNUS Jobb minekünk, ha nem állsz le avval.

IRMA Tudja ő, Anyu, meg mi is mondtuk neki, de jobb, ha nem beszélsz most, oly nehezedre esik. Feküdj csak. Hozott Verus Algopyrint.

JÁNOS Eredj csak, lányom, hozzán egy pohár vizet.

Vera el

ANNUS Mit beszélt oszt vele.

JÁNOS Semmit.

IRMA Zaklassa az inas, mán legközelebb kimegyek, azt' én szólok rá.

VERA (jön) Tessék, Mama.

ANNUS Köszönöm.

JÁNOS Vera, ülj csak le.

IRMA Ott a székek, ne.

ANNUS Vera. Valamit el ken mondjak.

IRMA Anyu, vedd be a gyógyszert.

ANNUS Vera. Mindjárt. Emlékszel Papóra.

IRMA Anyu, ha így köhög, jobb, ha pihensz most.

ANNUS Jó ember volt, igen jó. Még mikor anyád nem élt, segített ő egyszer valakin.

IRMA Anyu, majd később elmondod, vedd most be ezt a gyógyszert; úgy köhög, mint aki mindjárt megfűl.

VERA Majd elmondod később, Mama, most pihenj.

IRMA Lányom, mesélj inkább te mán valamit.

VERA Nincs mit.

JÁNOS Hát egy hónap alatt csak történt valami Miskolcon.

VERA Egy óra alatt is sok történik Miskolcon: rablás, gyilkosság, válóper, baleset; de minderről nem tudok, s ha tudnék, se tartanám érdekesnek mesélni, mert mindez engem elkerült.

IRMA Mi ütött beléd, kedves lányom? Hát csak nem titok, mi volt veled, mióta legutóbb láttunk?

VERA Tanultam. Nyakamon a vizsgaidőszak; most is tanulnom kell.

JÁNOS Igazad van, ezt csak nem fogják bementeni a rádióba?

IRMA Nem fenyegetett az az inas?

VERA Mit csinált? Mivel fenyegetett volna, mégis?

JÁNOS Kérdeztük, fiam, nem kell egykettőre úgy rögtön felkapni a vizet.

VERA Ó, hol foglalkozom én avval.

JÁNOS Hogy idegeskedel itt, mikor látod, hogy miben vagyunk?

VERA Nahát mán, addig se ülünk csendbe' legalább.

IRMA Mondol valamit.

4. jelenet

Ilonánál. Ilona gombát pucol. Jön Attila

ILONA Gyere be, fiam, merre jártál? Ülj csak le.

ATTILA Csak a faluban, de igen kihalt.

ILONA Kihalt! Vigyázz csak, mit mondd; képzelj el, ha ebben igazságod lenne. Senkivel nem találkoztál?

ATTILA Hát, a Verával.

ILONA Mit keres az ilyenkor kinn?

ATTILA Gyógyszert vitt Annusnak, úgy láttam.

ILONA Annusnak? Gyógyszert? Ilyenkor? Honnét?

ATTILA Mit tudom, biztos valami rokontól; nála volt.

ILONA Te, Attilkám, nekem igazán elmondhatod: árudd mán el, mi nyer meg téged annyira abban a lányban? Hiszen hallani sem akar felőled, nem hát?

ATTILA Azt' ki mondta, hogy engemet bármi is megnyer benne?

ILONA Ó, hát azt' mit kajtatol utána még ilyenkor is? Ne válaszolj. Fiam, ezen nem áll semmi. Azon, hogy te ki után hajtol, azt' ki áll arra rá, ki nem? Jóllehet a földből lettünk formálva, de nem lehet embert akképp tárcsázni, mint a földet, mert az csak erőszakkal bír. Ha megvón itt kölcsönös szerelemnek bármi magja, az minden szántás-vetés nélkül hajtana mán. Nemde? Hát.

ATTILA Nem érted, Mama. Nem értem én sem. Ez a lány volt hogy öklére borult örömeiben, mikor egymásra néztünk, oszt egyik napról a másikra úgy elnémult a tekintete, mintha gondolálna nekem a saját temetésemen, vagy mintha én gyaláztam meg vóln az övét. Nem tudhatom, ki mit vetett itt el, vagy mit vétetett akár, de ami kezdetben volt, hát az mintha el lett vón taposva.

ILONA Mindégy: hát ha aztat el lehet taposni, hiába nőtt vóna, nemde? Na.

ATTILA Hát azt' mit nem lehet eltaposni? Nem értem. Te mondd mindig: a hit mindenben megsegíthet; ez a szerelem: ez maga egy hit, amirez nem kell külön hittől bármiféle segítség, még így is elválaszthatatlanul társul ehhez az az Istenbe vetett bizalom, amiről beszélni szokol. Hol lehetséges akkor, hogy ezt az én hitemet el lehetne taposni – a tiédet pedig nem?

ILONA Fiam, fiam, ezt magyarázom neked: nem szereted te eléggé azt a lányt.

ATTILA Ó, még talán az a baj, hogy túlon túl szeretem!

ILONA Túlon túl? A túl is sok, túlon túl pedig szeretni nem lehet. Vagy szereted, vagy nem, de nincs annak foka. Amiről te beszélsz, az más: neked a teste kell.

ATTILA Mért kéne nekem elszámolnom bárkinek is avval, hogy hogyan szeretem? De túlon túl szeretem, nem azzal a szeretettel, amin nevelkedtem, tőled is, hanem avval, amit saját magamban tárcsáztam, vetettem, és saját magamban növeszték. Ez erő, ami veszélyes, de veszélyben is van: érzem, hogy ketyeg az ideje, és azalatt valamihhez kezdeni kell vele.

ILONA Ide hallgass, fiam: nincs abba' se semmi, ha elemészt. Erőt táplálsz magadban öérte! Ki ez a lány pedig? Egy ember; akár te. Több erőt, több bizodalmat érdemelne ő tetőled talán, mint te önönmagad érdemelhetnél saját magadtól, fiam? Mondd meg, ha holnap holtan feküdne, akkor is ugyanúgy szeretnéd?

ATTILA Ha ő halna meg és nem én, akkor persze, hát.

ILONA Akit te érzel, hadd mondok meg neked: az Úr az; nincs őhoz-
zá hasonló emésztő tűz ebben a mindenségben. Mert az Úrnak szel-
relmétől nem választhat el semmi – sem halál, sem élet. Az ő óráját
érzed ketyegni, az lüktet ott ne; de még fiatal vagy: majd rájössz,
hogy nem jár az le soha. Hogy is bizhatnál hozzád hasonlóan halan-
dó emberben úgy, egy olyanban, akinek látod minden hibáját, aki-
nek láthatod minden gyöngöségét!

ATTILA De hol mondtam én, hogy értem ezt? Mégis így van.

ILONA Az egy szent félelem, az nem hasonlítható semmi más-
hoz. Csak a mindenség teremtetőjétől lehet olyan mélyen rettegni, még
akár az érthetelenség is. Félsz, fiam, mert még nem ismered azt
az Istent. De mondd meg most őszintén, hogy félhetnél olyan egy
halandó, ócska, a föld porából formált embertől úgy, mint attól, aki
az ételleddel rendelkezik? Hát rendelkezhet talán ember a te ételled-
del? Na mert nincs olyan, sem ember, nemhogy szeretted, akinek
ilyen hatalma vón feletted. Ne is kívánd azt senkinek, nemhogy még
önönmagadnak.

ATTILA Akkor mért van az, hogy csak amikor őt látom, tör rám az a
félelem? Ha az Istentől riadhatnék meg úgy, akkor miért ő, mért
pont ő emlékeztetne rá? Én nem tudom, az Isten mire tarthat engem,
de mikor ő semmibe vesz, én is semmibe veszem magamat.

ILONA Te csak soha ne vedd semmibe magad, mire föl vennéd te mán
semmibe magad! Mi ütött beléd, Attilkám, hogy ilyen bolondokat
beszélj! Hogy te semmibe vennéd magad! Meg is tesszik azt tehe-
lytetted elegenden, sose féltsd is őket. Isten az vigyáz rád; azt hiszed,
bármely más idegen fog?

ATTILA De ő nem idegen.

ILONA Na, mért viselkedik hát úgy?

ATTILA De mivel volna, lehetne nekem az Isten ismerősebb nála?

ILONA Majd ha a muszájáság rávisz, megtudod. Addig én hiába mon-
dok itt bár-akármit is teneked; vitatkozni pedig erről, fiam, úgy-
szólván felesleges. Mással nem találkozta?

ATTILA Lacival. Laci bácsival.

ILONA Laci?

ATTILA Béla bácsi fia.

ILONA Cigán az.

ATTILA Hát.

ILONA Nem szóltál hozzá?

ATTILA Mama, mit ártottak neked itt a cigányok?

ILONA Mért nem akarod te ezt megérteni.

ATTILA Ártottak valamit? Lacié, ártottak?

ILONA Elmondtam neked; nem egyszer, nem kétszer, nem három-
szor; te magyar vagy, ehhez is tartsad magadat. Sok mindent mon-
nak az emberek, te meg se halljad. Rendes ember a Laci, mindenki
tudja eztet őróla, de tudja róla mindenki azt is, hogy bizon cigán.

ATTILA Ez a baj? Hát ha nem tudnák róla?

ILONA De tudják róla, rólad pedig azt, hogy magyar vagy.

ATTILA Isten is tudja róla.

ILONA Evvel most mit akarsz? Mondd csak, evvel mit akarsz mondani?

ATTILA Semmit.

ILONA Isten előtt minden ember ember, de ebben a földi világban
csak addig örövendhessünk, amíg Isten megmarad nekünk Isten.

II. FELVONÁS

1. jelenet

Ilonánál. Jön Ilona a Pappal

PAP Jól tetszik lenni, Ilon néni? Ugye minden rendben van?

ILONA Ugye meg nem haragszik, atyám, hogy behívtam; láttam
éppen, hogy körbejár erre, és ugyan nem áll szokásomban ez, de hát
beszélhiválóm van magával. Üljön csak le. Valamivel megkínálhatom?

PAP Köszönöm, nem kérek most semmit; Ilon néni, nyugodtan üljön
csak le.

ILONA Fontolóra vettem a dolgot, és úgy döntöttem, nem megyek
meggyónni azt, amit el kell mondjak magának most. Remélem,
megértő lesz, hogy nem itél el ezért a dologért engem; sok éjszakán
át gyötörtem magam, hogy oly nagy az én bűnöm, de mondom,
megfontoltam aztán a dolgot, és mégse vagyok meggyőződve affelől.

PAP Mondja csak, Ilon néni, nyugodtan; azért vagyok itt, hogy meg-
hallgassam.

ILONA Maga jólelkű, istenfélő asszonnak ösmer engemet; mondja
meg, ha bűnöm van abban, amit el fogok most mondani magának
– engem igen gyötör ez a dolog, s ha bűnöm van benne, marni
kezdte már öreg testem a tisztítóit; ha azonban nincsen bűnöm
benne, kérem magát, magyarázza meg, miért bofránkozta engem
oly igen ez a dolog.

PAP Azért vagyok itt, hogy meghallgassam.

ILONA Azt mondja az Úr Jézus: Ha a te szemed megbotráncoztat té-
ged, vájd ki azt és vesd el magadtól. Atyám szerint mit jelentsen ez?

PAP Na nem ennyi: Vájd ki azt és vesd el magadtól, mert jobb néked,
hogy egy vesszen el a te tagjaid közül, semhogy az egész tested a
gyehennára vetessék. De miért tetszik ezt kérdezni?

ILONA Hívó asszon vagyok; igen mélyen hívó, és most én félttem a lel-
kem üdvösségét.

PAP Meghallgatom.

ILONA Minden éjjelben imádkozom a Szűzanyához, és pontban haj-
nal háromkor a fiához; soha egyikőjük meg nem jelent még nekem,
de szent atyám, volt nekem mégis egy jelenésem a minap.

PAP Hallgatom.

ILONA Úgy hiszem, az ördögöt láthattam.

PAP Ezt hogy tetszik érteni?

ILONA Nem tudhatom, milyen legyen az ördög, nem láttam testet öl-
teni, egész ez idáig, bár-akármilyen testbe bújhatik is; de úgy hi-
szem, amit láttam, az maga az ördög volt, mert az megfertőzte a lel-
kemet, a lelkemnek legmélyét.

PAP Mit látott?

ILONA Nem hisz nekem? Nem esküszöm, hogy vétkeztem, de igen
gyöttri az agyam, amit láttam – és irgalmazzon az Úr, lelkem lássa,
nem hazudok, semmi érdekem nem fúz ahhoz –, de hallgasson csak
meg az első szavamtól az utolsóig; most is még igen elgyöngít a
félelem.

PAP Mit látott?

ILONA Amióta ezt láttam, nem hallok sem éjjel, sem nappal a szokott
pihentető csöndet, csak egy némaságot hallok; irgalmazzon lelkem-
nek! Azt félem, bárhol megszólalhat ez a némaság.

PAP Mit látott?

ILONA Itt, az erdőn: mélyen az erdőn egy virradáskor, mikor gom-
báztam éppen: egy kidűtött fa tövirül szedtem a gelyvát; igen mé-
lyen az erdőn volt ez; nem bírtam alunni azon az éjjel, hát a kakas
rikoltására fogtam magam és felmentem az erdőre, oszt csak men-
tem, mentem, meg nem álltam, mint akit hajtonának; több kilomé-
terre bementem ez erdő mélyire. Szedtem arrul a tönkrül a gelyvát,
oszt az avarban megpillantok egy csizmát. Hát emelem a szemem,
látom, a csizmából kiáll egy láb; látom, ott áll egy ember, előttem ne.
De nem hallottam semmit. Nem gyött az oda. Rettentőn borzadt
ábrázata volt, de nem riadt. Én megriadtam tőle, hogyne riadtam
vóln, de ő nem riadt el tőlem.

PAP Hogy nézett ki az az ember?

ILONA Sápadt volt, igen sápadt. Viaszos volt a bőre, de nem olyan,
mint a halottaké szokott lenni, hanem fakó, mint valami ócska fén-
képen.

PAP Olyan volt, mint egy fénykép?

ILONA Hol volt olyan, hogy mondom: úgy volt előttem, mint maga
ebben a pillanatban, még közelebb is. Beszélt volna velem.

PAP Beszélt?

ILONA Lehet, hogy nem emlékezem, pedig az ilyenre emlékszik az
ember; hát ha mi beszélgetünk, nem fogok emlékezni mindenik
szavára, arra mán talán, hogy miről beszélünk, de ha még arra se,
hát arra azért csak emlékezem, hogy egyáltalában beszélünk. De
én egy szavára nem emlékszem neki; arra viszont tisztán emléke-
zem, hogy beszélt ő mégis.

PAP Hát de ha beszélt magához, csak hallotta, hogy beszél.
ILONA Irgalmazhass lelkemnek, szent atyám, nem hallottam én semmit! Nem hallottam én semmit se. Hogy lehet az, hogy nem hallottam semmit, mikor láttam, hogy beszél hozzám, ahogy azt látom, ahogy maga beszél hozzám?
PAP Csend volt.
ILONA Némaság volt. Pedig láttam, ahogy beszél: nem tátogott, mint aki megjártassa; és mikor iszkoltam el, még a kezével is mutogatott, így, ne, hadonászott felém; úgy mozgott a szája, mintha ordítna. Mikor ott botorkántam az avarban, félttem az üvöltésitül, pedig csak némaságtúl zengett ott a levegő. Mint mikor valami rettentő zaj megdobogtatja a szívemet, úgy ereszkedett a mellemre annak a némaságnak a súlya. Azóta betölti a fülem az a némaság.
PAP De üvöltött, valóban?
ILONA Mondok egy példát. Sok éve ennek, de megragadt az agyamban. Jöttem egyszer Edelényből a buszon; ez idő tájt járt akkor már, későn az évben, mikor ilyen későn kel és korán nyugszik a nap, és egyre ereszkednek a derek. Hát annál kegyetlenebb egy dolog volt ez. Állt az egyik megállóban egy öreg asszony, de egyszál egyedül várakozott ő ottan. Osz a buszofőr meg se állt neki. Az a szerencsétlen nő ott rivallott torkaszakadtábúl a busz után, nekem meg nem volt mit tennem, csak néztem őtet az ablakon át. Láttam, ahogy rimánkodik meg szitkozódik, de egy árva szavát nem hallottam, még a szájrul is hiába próbáltam vón leolvasni.
PAP Azt akarja mondani, hogy szellemet látott?
ILONA Atyám: maga szerint szellem volna ez?
PAP A halottak arcát nem látni. Én soha szellemet még nem láttam; de több emberrel beszéltem, akik azt állítják, láttak már, és ezek mind azt mondták, még más falukban is, hogy olyankor nem látták a halott arcát.
ILONA Ez olyan hús-vér embernek látszott, mint maga itt énelőttem. Azt mondom: látszott, pedig megeskethetne: az volt. A színe más volt, mint egy emberé, de élőnek hatott.
PAP Mégis – azt megkérdezhetem, hogy nem-e vélt felismerni valakit ebben az emberben.
ILONA Senkit.
PAP Senkit?
ILONA Hát, senkire nem konyított, akit ebben a faluban vagy máshol láthattam vóln. Bár nem tudom; hazudnék, ha azt mondnám, nem volt az arcában valami ösmerős. De honnan lehetett?
PAP Hát nem ebből a faluból?
ILONA Én nem tudom. Mondom: nem tudom.
PAP Ön mindig itt lakott, ugye, Ilon néni?
ILONA Kérem én soha ezt a falut el nem hagytam.
PAP Mindent elmondott erről a dologról?
ILONA Atyám, ez így történt.
PAP Mikor volt ez?
ILONA Öt napja ennek, atyám; öt napja mánd.
PAP Azóta is jár az erdőre reggelente, igaz?
ILONA Járok, hát, de nem megyek be oly messzire. Meg inkább a lilapereckéket szedem a mezőn. Vétkeztem-e, meglátása szerint?
PAP Nem szólt ehhez a dologhoz, igaz?
ILONA Ha tudtam volna, se szólok mit, de a hangszálam elszáradt a láttán.
PAP Emlékszik, hol látta?
ILONA Hol emlékszem, bementem az erdőbe, egész a mélyire. De nem ám az út mentén: eredtem a gomba után. Éltévedtem amarra aztán, órákig nem találtam ki onnét: háromszor is kilyukadtam ugyanarra az ösvényre.
PAP Az ördög kietlen, száraz helyen kísérti meg az embert. Ha bárhol, bármikor látná ezt a dolgot megint, és nem akar vétkezni: meg ne szólítsa.
ILONA Én nem.
PAP Meg van írva: Ne kísértsd az Urat, a te Istenedet. Akárhogy kiabálják ez, bárhol rimánkodik, könyörög magának, bárhol is hadonásszék, magyarázzon – ha mégis valamikor megint látja –, még ha szavát is hallja, ne szóljon hozzá; mondom, még ha meg is szólítja: ne szóljon hozzá egy hangnyit se. Legyen olyan néma, mint ez a dolog volt a múltkor. Mert drága Ilon néni, egyben biztos lehet: ha ezt ön megszólítja – de még akármit is mondják –, akkor az ördög fog válaszolni onnan. Márpedig vétkeznek az, aki bolygatja a halottak békéjét. De hát Ilon néni tudja mindezt.
ILONA Csak ez nem minden; evvel nem vagyok kevésbé veszélyben!

PAP Márpedig én ennél többet nem tudok mondani magának most. Hiába, de halandó vagyok én is, és ezért még csak igen keveset tudok erről a világról. Előbb az eget teremtette Isten, azután csak a földet; és még abból is csak egész keveset érzékelünk, amit minden nap látunk: ha ez az anyagi világ baktériumokig, sejtekig lebontható, mit képzelhetünk, a szellemi világ milyen egységekre oszlik, milyen erők uralkodnak abban? De ne feledkezzék meg Krisztus Urunk szaváról: Kövess engem, és hagyd, hogy a halottak temessék el az ő halottaikat. Azt mondja, mindent elmondott.
ILONA Összeszedtem a gondolatim.
PAP Mennem kell most. Remélem, hogy segítségére lehettem. Ilon néni, ne feledje: a Sátán is tökéletes.
ILONA Köszönöm. Viszontlátásra, atyám.
PAP Isten legyen önnel. (El)
ILONA Isten legyen, atyám. Ajtóm zárva: imádkozom az én Atyámhoz, aki titkon van. Irgalmas Úr: mindenség teremtője és bölcs belátású Isten, emlékezz meg a mi szövetségünkről és, ha kell, erősítsd meg azt, mert megkísért újra a veszedelem. Lelkem legmélyiben érzem megint azt a rég elfeledett, végeláthatatlan, megsemmisítő félelmet felemelkedni; remélem, Tenéked és Tenéked egyedül köszönhetem ezet, Mindenható Isten; remélem, bölcsességed legjobb belátásában sujtol evvel, nem azért, hogy újra rám ereszhess a pokol kopóit. Hallgattassanak el a hazug ajkók, de énnekem bocsásd meg hallgatásomat, hiszen arra építettem Veled való szövetségem. Ámen.

2. jelenet

Béla bácsiéknál. Erzső gombát hámoz; jön Béla bácsi és Attila

BÉLA Gyere csak, gyere. Hátamon vigyelek be?
ATTILA Kezét csókolom!
ERZSŐ Nahát, meggyütt! Kimész Béla ganajozni, osz kit szedel össze.
BÉLA Jól van, Attila, jó hogy gyössz; egész eddig a lóval beszélgettem.
ERZSŐ Nahát mán, osz mit izen?
BÉLA Téged üdvözöl, Attila, tégedet meg – nem.
ATTILA Jól megértik egymást?
BÉLA Hát. Ó tudja, hogy én Béla vagyok, én tudom, hogy ő ló.
ERZSŐ Ül csak le, ne.
ATTILA Béla bácsi, csepp dohánya van?
BÉLA Tudok adni, hát.
ATTILA Akkor kérhetek?
BÉLA Hogyne kérhetnél, nem tiltsa azt senki. De csak egy cseppet! Nekem akkor mi marad?
ATTILA Hát akkor nem kérek.
BÉLA Úgy mán más.
ATTILA Köszönöm.
BÉLA Szeretem ezt a pipát; nem is tudom, meglennék-e nélküle. Jobban szeretem az asszonnál is. Ezt tízpercenként a számba vehetem, nem úgy, mint az asszont.
ERZSŐ Kíheréllek!
BÉLA Te bajod lesz.
ERZSŐ Ó, sose félj te, nem lesz olyan, hogy ne lennék én tetőled terhes.
BÉLA Ha terhedre vagyok, nyugodtan ejtsél csak engem, nehogy még én ejtselek teherbe téged. Látod, Attila, megértjük mi egymást.
ERZSŐ No, felteszek neked egy kávét. Két cukorral, igaz?
ATTILA Hát.
BÉLA Hát, Attila, sokat mondják, de igaz: a látszat csal.
ATTILA Ezt mire mondja Béla bácsi?
BÉLA Csak arra, hogy hát megvagyunk mink. De hiányoltunk is tégedet a múlt hónapban!
ERZSŐ Ó, ezek a napszámások – nem akartak iparkodni az inasok, csak legyen főzve, meg inni azt innak, némelyik meg olly szemtelen, hogy a tehénből kikéri a borjút.
BÉLA Meghasgatták a krumplinak meg a babnak a szálit, nem hogy iparkodtak vón kézzel kiszedni asztat onnét, egyből rá a kapával a tövire ne, hát alig bokrozott a gulya mán a végén, osz még nekik áll feljebb, hogy mi az napi négyszáz forintér, amelleit etessük, itassuk őket. De most mondd meg: asztat talán megérdemlik? Mesélte Laci, szemtelenek voltak veled is Edelényben a kőművesek.
ATTILA Most mit tehetek.
BÉLA Most mit tehetsz. De szót se szólhass, van itt, akinek ki se fize-

tik. Én a bányában harmincnyolc évet és százhetvenhárom napot lezuhantottam; ha akartam, ha nem, itt volt a család: muszájság rávitt. Osz neked van mán valami nőd? EGYMAGAD ne tengődj? Hát ki főz ott rád?

ATTILA Magam.

BÉLA Ó, az nem élet! Osz mondd, mi újság még?

ATTILA Annus, azt mondják, haldoklik.

ERZSÓ Hát.

BÉLA Rákja van. Senkinek nem kívánom aztat. Annus tenéked rokonod akkor?

ATTILA Hol rokonom.

ERZSÓ Annus neki hol rokona? Hát az Ilon unokája vagy te, igaz.

BÉLA Sterné, ugye.

ATTILA Kié?

BÉLA Stern.

ATTILA Ki az?

BÉLA Nem az. Hát milyen Ilona az?

ATTILA Tóth Ilona.

BÉLA Keverem. Nem keverem. Hát van az Icu; akkor az Ilonka, vót, a Szendi Ilon, Isten nyugossza; a Knyzsák Ica; osztán ott a – nem, az Irma –; akkó vót az Orbágy Ilon, Isten nyugossza szegént; meg a Stern Ilon. Hát tudod, az neki olyan gúnyneve vót csak, hogy Tót.

ATTILA Kinek?

ERZSÓ Jaj, Béla.

ATTILA Láttam a személyijét; így híjják, be van jegyezve, hát: Tóth Ilona. De kivel tetszik összetéveszteni? Ki az a Stern Ilon?

ERZSÓ Ki emlékszik mán.

BÉLA Te a férjít nem ösmerted.

ATTILA Nem beszélt róla.

BÉLA Semmit nem mesélt neked?

ATTILA Miről?

BÉLA Kérdezd csak meg.

ERZSÓ Nem az urát, azt hitták úgy? Valami Sternnek?

ATTILA Hol hitták Sternnek, anyám Gringer Irén.

BÉLA Felejtsd is el, fiam, öregek vagyunk mán, sok zódséget összehordunk mink.

ERZSÓ Ha nem hiszed el nekünk, eredj csak fel a temetőre, oszt járj utána: ebben a faluban soha nem volt Stern Ilona.

BÉLA De szüleidnek el ne mondd ám, miket beszéltünk itt össze, még megharagudnának.

ATTILA Hol haragudnának.

BÉLA Lényeg ami lényeg, igen rendes asszony Ilon. Szent asszon ő, egyik legszentebb a faluban. Biztos sokat beszélget erről teveled.

ERZSÓ Nálunknál is vallásosabb ő.

BÉLA Osz Attila, hogy is kérdezzem ezt; megérted, felnőtt vagy mán. Attila, hiszel te Istenben?

ATTILA Hát annyi biztos, hogy nem az ember teremtette a világot.

BÉLA Hát. Ember még a Holdra örvendhet ha eljut, nemhogy megteremtse.

ATTILA Maguk hisznek Istent.

BÉLA és ERZSÓ (együtt) Isten van.

ATTILA De honnét biztosak benne?

BÉLA Mondok egy példát. Amikor a bányában dolgoztam, kivettem egyszer egy nap szabadságot, hogy itthon tudjak dolgozni – begyűjteni a takormánt, megymást. Azon a napon Tamás bácsi helyettesített engem. Rettenetes nagy kommunista volt; bolond egy ember volt az. Nem hitt senkinek, csak magának, nem lehetett semmiről meggyőzni; kiállt a maga igaza mellett. Nem hitt Istent. Ahogy tudta, úgy szidta Istent, még a szentképeket is megköpködté. Aznap mikor szabadságon voltam, eloldódott a siklón két csille, és ő hiába ugrott el, úgy szaladt a csille, levitte a lábát. Jöttek érte, bevitték a kórházba. Addig sose mondta, hogy Istenem, de fáj! Istenem, de fáj! Mikor bevitték, azt mondta: Istenem, de fáj! Vitték a hordágyon, a főmérnök úr mondta neki: No hogy van ez, Tamás bácsi? Eddig nem volt Isten, most van? Mondta Tamás bácsi: Eddig nem hittem Istent, most mán hiszem.

ATTILA Miért?

BÉLA Várjál, hogy mondom. Ő is ezt kérdezte: Miért? Azt mondta Tamás bácsi: Mert ha azt mondom, Istenem, de fáj!, mánd nem fáj annyira.

ATTILA És mi lett veled?

BÉLA Egy hétre rá meghalt. Nem is sokan mentek a temetésire. De most mondd meg nekem, mire föl szidalmazta ő az Istent? Isten

nem szidalmazta őt, Isten nem szidja az embert; hát ember miért szidja Istent? Az Isten semmit nem ártott neki. Az nem az Isten hibája, hogy levitte a lábát az a csille.

ATTILA Hát kié?

BÉLA Senkié. Bár-akármikor eloldódhat úgy egy csille. Volt olyan is, aki köztük akadt, csillék összenyomták, szétrepedt a szíve, meghalt azonnal. Sokan meghaltak abban a bányában; évente volt, hogy öt ember, de több is. Meg olyan is volt, aki rosszindulatból halt meg. De arról én nem beszélek. Haragos mindig volt, mindig lesz. Minden megtörténik ezen a világon.

ATTILA Hogy érti ezt?

BÉLA Hát úgy, hogy huncutság mindig volt, meg lesz is.

ATTILA De maguk sem ismerték Ilon néni férjét?

ERZSÓ Hol ismertük mi, hát gyerekek voltunk mink akkor még!

BÉLA Hát. Hidd el nekem, fiam, nem él itt mán olyan, aki emlékezne őrá. Meg most ide figyelj. Hát aki mán meghalt, aki mán a földben van, bolygatni aztat többé nem szabad.

3. jelenet

Erdő. Jön Ilona (megy Ilona)

ILONA Harmadszorra járok erre, de mindég ebben a sötétben köll győjtek, nehogy meggyanakodjanak odalenn. Csak nagyjából emlékszem, merre barangoltam; de megyek, ameddig megyek, nem lehet úgyse nyugovásom addig. Hiába mondják bár-akármint a pap is: ő nem én. Hát még mennyi ellenkezés van abban, amiket egyhamar tanált mondni. Megriadt ő is, persze hogy, hát. „Ne kísérsd az Urat, a te Istened!” No csak álljak szemtől szembe’ avval, majd akkor rájövök, mit kén tennem: addig honnét tudhatnám. Furcsa dolog ez, hogy csak ebben a rengetegben csillapodhatom valamennyire. Néha megint csend lesz a némaság; olykor pedig úgy ver a szívem, mintha siketítene a némaság. Rendre, rendre; ej de szaporán ver a szívem; csak bírjam odáig. Ó, a saját gyilkosom leszek, saját gyilkosom. Ismerem ezt a rengeteget; bár-akárhányszor feljövök erre, elfog egy rettenet, mintha megeshetnék, hogy ne találjak ki innét. Irgalmazz, Istenem, ha lelkeket látod; vezess ebben a vége láthatatlan erdőben, és hozd fel a napot is mihamarább. Ámen.

4. jelenet

Feljebb az erdőn. Ember áll. Jön Ilona. Az Emberrel folytatott párbeszéd alatt többször elmegy az Ember hangja: ilyenkor ugyanúgy beszél tovább, csak nem hallani. Ez bármikor bekövetkezhet a párbeszéd folyamán, mondatok közepén is, és beláthatatlan ideig beszélhet hang nélkül, de ezzel együtt a teljes szövegét mondja el

ILONA Irgalom szememre! Nem szóval idéztem én, se mással. Hol foghat el mohóbb alázat, mintha Istenemhez szólnék, honnan ragad ilyen irtózat hozzám. Inkább vakulnék meg, semmint ezt láthassam, süketülnék meg inkább, mint ezt hallhassam, mán egyhamar a gyehennán érzem magam. Mégse némulhassak meg, inkább égesse némaság a torkom valamiféle választ várva, csak szó se lehessen annak a marásának martalékává. Nem! Nem szólok semmit.

EMBER Ki maga?

ILONA Istenem meg nem kísértem, de Istenem se kísértessen meg, csak innét tovább kísérhessen. Nem lehet hát látomás se; beszélt, szólt hozzám. Beszéljek hozzá? Meg kell fontolnom a dolgot. Jaj, Mamám. Mesélted még – Isten nyugosszon is örök békében – arról az asszonról, aki belehalt a szülésébe. Hogy visszagyött ő a halottak közül minden nap, megszoptatni a csecsemőjét. És hogy nem úgy jött ő, mint az élők, hanem nem nézett senkire, ment csak egyenesen a babájához. Ez az ember a szemembe néz egyenesen. Irgalmazz, Istenem, de nem bírok én az ő szemébe nézni, inkább nézek a napba; oly igen megemelkedik a szívem és lázad a vérem. Az aszszont az Isten eresztette vissza, dolga volt ebben a világban, hát; mondták is neki: Minden halott az Istent dicséri, te mért nem teszed azt? Nem emlékszem, mit mondhatott erre, Mamám; szólt-e bár-akármint is egyáltalában; annak utána ellenben nem látták mán. Nem engedhetem meg ennek megin kiszínnia a hangszálaim és tébolyítani a tudómet; elhatalmaskodott rajtam eléggé eleve, nem for-

dulhatnak innét másképp se vissza. Segíts meg Istenem, szólnom muszáj hozzá.

EMBER Megkeresett-e most?

ILONA De nem tudom, mit mondjak. Istenfélő asszony vagyok, rajtam az Úr keze: ne háborgass engem tovább, bármi légy; nem háborgatlak tégedet én se.

EMBER Az érdeki-e jobban: mi vagyok, vagy hogy ki vagyok?

ILONA Élő-e, hát, vagy halott?

EMBER Azért kérdelem, megkeresett-e, mert más is járt erre már, de az nem látott meg engem. Maga azonban meglátott elsőre, ahogy lát most is, mégsem ismer meg: és még én sem ismerem meg magát. Megholtam. De hogy mi ideje annak, nem tudom. Nem látott ember azóta, és nem tudom azt se, tudja-e bárki, mi történt énvelem. Idevalósi a faluba, hát?

ILONA Hát, ide.

EMBER Ott születtem én is. Csak kell tudja: mi lett a zsidókkal?

ILONA Zsidókkal! Köllett nekem megszületnem! Bocsáss meg nekem Istenem, ne vétkezzem többé ellened; igazá volt hát a papnak, igazá volt hát.

EMBER Papnak! Pap voltam itt én is.

ILONA Nincs nekem helyem ezen a világon.

EMBER Nekem se többé: nem is volt. Mi lett a zsidókkal?

ILONA Mind megholtak. Mind megholtak.

EMBER Mind? Kik mind?

ILONA Többen, mint megszámlálhatnám.

EMBER Faluban nem maradt egy se?

ILONA Hol maradt? Maradt: egy.

EMBER Mi történt vele?

ILONA Szégyen pusztítsa azóta is. Nem látja hát, ha zsidóval beszél?

EMBER Maga az?

ILONA Én volnék. Stern Lajos bácsi lánya.

EMBER Hát Ilona! A kis Ilonka!

ILONA Maga volt itt kántor, a Friedman Alfréd. Emlékszem, hát. Isten bocsásson meg nekem!

EMBER Sakter, kántor, rabbi, vótam minden, hát. Olyan lány volt akkor még, sose felejttem el! Olyan egy nevetős, jókedvű kislány volt; ahhoz hasonló szabad, életrelvő teremtést ritkán láttam. Mi lett hát, azt mondták a csendőrök, két napra viszik csak magukat Szendrőbe.

ILONA Aival igyekeztek bolondítani bennünket, hát. Egészen Német – nem, Lengyelországba vittek. Nem tudom én azt elmondani magának. Mindenhunnan összehordtak bennünket, zsidót, cigánt, no innét a faluból nem vittek cigánt, katonának csak, később – meg kit, a homókat, a kommunistákat, akit találtak. Gázkamrákban fűlasztották meg az én szüleimet is, Isten nyugossza őket. De úgy képzelje el: mikor kinyiták annak a gázkamrának a kapuját, hát az emberek mint egy sziklatömb úgy összepréselődve dűttek ki onnét, mind megfúlva. Azt mondják, amint rájok eresztették a gázt, eloltatták a villanyt, ők meg egymást taposták levegűért, agyonnyomták némelyket a felismerhetetlenségig is, még csöpp gyerekek fejét is szétaposták a sötétben. Zsidó mesélte ezt énnekem, olyan akit a németek befogtak oda munkára. Én is dolgoztam, fegyvertárba, hát. Milliókat, milliókat, milliókat gyilkoltak meg ott, meg másutt, egész Európa-szerzte.

EMBER Ágicákat is?

ILONA Mind a három lányukkal együtt, Isten nyugossza mindnyájukat, szegényeket.

EMBER És Pali bácsi?

ILONA Még egészen a vagonban halt meg szegén, Isten nyugossza. Marhavagonba vittek bennünket. Mit mondhassak magának. Tudja, itt úgy mondják a parasztok: ha az ember egy kis szemétdombra áll, látja akkor a halottakat az éjjel fátylós menetben vonulni az égen, kórusban énekelve. Jelenne meg csak az a fátylós menet, a napnál izzóbb forróság jönne a földre, a legerzsélebb nyári hőségénél is; csak azt a kórust állhassa a fülünk ki, a föld dübörögne bele abba. Jobb magának, hogy nem vitték el. Hogy mi történt velem, nem is mondhatnám azt én mind el senkinek se. Magával mi történt hát?

EMBER Samuék se gyűttek vissza.

ILONA Soha nem gyűttek vissza. Többet soha ebbe a faluba lábát be nem tette. Mind megholtak; egy se gyűtt vissza. Egy se, hát, csak én egymagam.

EMBER És Ivancsóék?

ILONA Hát ők hol zsidók?

EMBER Hát, de mi lett velök?

ILONA Ők megmaradtak. Nemrégiben holtak csak meg, Isten nyugossza őket is. Cigánoktul meg Bélát, Sanyit, Orgován Bandit, meg még néhányat, hetet-nyócat, parasztoktul is, a Debréti Robit meg az öccsét is, elvitték katonának, kit hogy, cigánokból munkára is, árkot ásni, tankcsapdákat. Hadifogságba is estek, de visszajöttek páran. A Robi máé nem gyött, oroszoknál halt meg szegén, Isten nyugossza. Katonának vittek el, sokan ott is maradtak.

EMBER De tudják az emberek, mi történt velünk?

ILONA Hát, tévébe' is beszélnek néha róla, nemigen, bár.

EMBER Hogy mondi?

ILONA Tudják, tudják, hát. De magával mi történt?

EMBER Osztt mondja, Ilonkám, mi ideje ennek mind, hány éve már?

ILONA Hatvan éve már. Már másik évezredbe' is vagyunk azóta.

EMBER De zsidó évben nem?

ILONA Ó – nem.

EMBER Látom innen én a levélhullást, a gombahajtást, tavaszi esőket meg a havat is, de nem számolom már az éveket, minek számoljam. Nagyjából se tudnám megmondani, hány év telhetett azóta. Sejteni kezdem, Istennek hogyan telhet az idő; még csak nem is alhatom: álmos se vagyok soha; nincs miért, hiszen. Csak a gondolatim maradtak meg; hogy miért, nem tudom. De más dolgom nincs, hát azokkal játszodom. A lábam se fáradhat el; nincs benne izom. Üdövel az összes fát látom majd kidűnni innét, ahogy látom azt is, hogyan nő minden más is körülem. Megálltam itt, de nem állapodtam meg. Engem Isten nem nyugosztal, és soha nem is nyugosztalhat.

ILONA De hát mi történt magával?

EMBER Mondom majd. De fontos, előbb, Ilonkám, hogy egy dolgot megértsen. Én nem abból a világból beszélek, amelyben maga engem hall. Nem abból a világból nézek magára, amelyben maga engem lát. Jóllehet megrémíti a szemembe nézni akár egy percre is; talán álmatlan éjszakát okozott magának az én pusztá látványom is akár. Az azonban biztos: veszélyes az elméjének az, amit hallani fog tőlem. De bár-akármilyen megtépázást jelentsen magának mindez vagy akár annak az emléke, amit átélte, ne feledje: maga bármikor elfordíthatja a fejét; maga bár-akármikor emberre nézhet még. Ilon: van fogalma arról, mit jelent az: emberre nézni úgy, hogy ne is azt várja, felfedezhessék őbenne valamit – legyen az rokonszenv vagy ellenszenv –, hanem hogy egyáltalában visszaigazolhassa az a maga pusztá létezését? Levegő falja ezeket a szavaim is, és bár lehet, hogy valamiféle árnyékot vetnek magában vagy bármi nyomot hagynak, nem tudom beengedni magát az én időmbe, még mesélni sem igen mesélhetek róla. Hiába lenne bármennyi ideig is jövevény az én időmben: soha nem tudhatja meg, milyen az, mikor egyszerre-mindenkorra becsukódik az az ajtó. Én csak várok. Úgy várok, hogy tudom, nem várok semmit. Vagyis semmit várok csak, és semmi mást. Úgy várok, hogy nem is tudom már, milyen dolog a várakozás. Azt mondta, több mint hatvan éve, hogy magukat elvitték innét: az tavasszal volt; most tél lesz már. Hatvan éve várok itt ugyanúgy, ahogy most engem lát, és így sincs fogalmam arról, mit jelent az örökkévalóság. Pedig lényegében ember vagyok még.

ILONA Hadd kérdezzem mégis.

EMBER Tessék, Ilon.

ILONA Emlékszik-e Istenre?

EMBER Vagy Isten emlékszik talán rám? Ilon, magukat májusban vették el a csendőrök. Csak emlékszik a Viszlaira, a parasztra.

ILONA Viszlai Nándi, hogyne, hát; szomszédok voltunk mink. Áldott jó ember volt az. Tavaly temettük, Isten nyugossza.

EMBER Isten nyugosztana engem. Nagy kulák paraszt volt az – fönn bújtatott nálók a padon.

ILONA Nándi bácsi!

EMBER Hát, no. Jöttek a csendőrök, úgy küldte el azokat a keserves anyjokba, hogy majd megszakadtam a röhögéstül ott fönn, még azok kértek tőle bocsánatot a végén. Én meg egymagam kuporogtam ott, a Tóra-tekerccsel. Ki nem gyöttem onnét egész nyáron. Őszszel sem igen. Hol tudhattuk, meddég nem gyűhettek ki én onnét, de ez a Viszlai bújtatott. Ő kinn iparkodott mindaddig a földin, kazlazott meg kapált, mikor mit, én meg fenn a padon a Tórárt olvastam. Felajánlottam vón én is, meg hát mondtam is néki, hogy segítsek, csak akkor kitudódik a dolog; óvatossáknak kellett lenni, hát. Munka után, vót hogy éjfélkor, adott csak enni, amikor ő evett. De

nem ülhettem közékük, azt mondták akkor, azért, hogy biztos ami biztos, függöny hiába az ablakon: a jegyzőnek ki ne tudódjék a dolog, mert ebben a faluban nincs titok. Volt olykor, hogy ő jött fel a padra és elbeszélgettünk. Még a Tóráról is beszélgettünk, volt hogy. Azt kérde egyszer, mondjam csak el egy mondatban a mi vallásunkat. Mondom hát: Szeresd úgy a te felebarátodat, mint tenmagadat. Mondí erre osztán, mért öltük meg Jézust. Szóval vót ott szóváltás. Megkérdeztem egyszer, hogy állt arra rá, hogy bújtasson engem – hiszen ez neki se tréfadolog. Erre csak elmosolyodik, és azt mondja: őrajta semmit nem lehet behajtani, csakis a tartozását. Ilon, én soha nem gondoltam vón, hogy én magát valaha is vizontlátom!

ILONA Hát még én.

EMBER Tudtam én, hova viszik magukat; már, sejtettem, legalább. Azt hallottam Viszláyéktul, egy csendőr azt mondta, két napra viszik csak Szendrőbe a zsidókat – na mondok, csendőr uram két napot mond, akkó meglesz még az három is, na nem nap, nem is hónap. De hát mit tehettem én? A törvények után meg a csillag után nem számítottam mán sok jóra, de hogy ez megtörtént hát amit maga mond, hogy tömkelegével pusztíthatnak ki még bennünket így! Azt mondom, törvény, azt mondom, csillag: emlékszik-e pedig Ilon, mikor mást jelentett az, hogy „zsidótörvény” meg „zsidócsillag”? Emlékszem, mikor még felnéztünk apámmal az égre régen, és ott ragyogott biztatón a zsidócsillag. Na, lett nekünk zsidócsillag. S még kérdeztem is Istent, miért hagyta el Izraelt, az ő népét. De rájöttem akkor, nem hallhat meg engem. Onnét gondoltam erre, hogy megborzadtam a szent szövegben attól, kicsoda is vóln tulajdonképp ez a mi Istenünk. Valóban ez-é az az Isten, az egy és ugyanazon Isten, Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak Istene, akihez én szólok, aki Egyiptom földéről hozott ki bennünket? Hát és most hogy ezt mind mondja maga, Ilon! Mert nem-e amaz Isten küldi be az ő angyalát Izrael elé az Emoreusok, Khitteusok, Perizeusok, Kananeusok, Khiveusok és Jebuzeusok közé, hogy kiirtsa azokat? „Kiirtom azokat”, mondja ez az Úr. Egy Isten van és csak egy Isten lehet, és ez az egy Isten most pedig a magyarokkal és németekkel küldi az ő angyalát, hogy azok irthassanak ki mibennünket. Na de nem ez a huncutság ebben, hanem az, hogy mért küldi Isten bármely népre is az ő angyalát, hogy azok kiirtassanak? Vagy ha én nem ezt az Istent hiszem, lehetek-e pedig jó zsidó még? Azt mondja ez az Úr: Vagyok, aki vagyok. Márpedig ha a Vagyok választottja vagyok, én is az kell, hogy legyek, aki vagyok.

ILONA Ki más lehetne?

EMBER Nem mindenki az, aki. De Isten az-e? Meg van írva a Tórában: Aki isteneknek áldozik, nem csupán az Úrnak, megöletessék. Ennek az Istennek szava szerint – ha ugyan ez az az egy Isten, ha ugyan mi volnánk az ő egy népe –, még ha őnéki is áldozol, meg köll ölésél, ha nem csak és egyedül őnéki áldozol. Mert féltőn szerető Isten ő. De rögtön ezután, hogy meg köll ölésék, aki isteneknek áldozik, van írva az: A jövevényen ne hatalmaskodjál, és ne nyomorgasd azt, mert jövevények voltak Egyiptom földén. Meg majd hogy Örökkévaló törvény legyen a ti nemzetségeiteknel, hogy az Úr előtt olyan legyen a jövevény, mint ti. Hát az a jövevény nem-e idegen isteneknek áldozik? Neki az mi miatt megbocsátható, ha az egy Istent imádó zsidó is megkövezendő, hogyha más istent is imád még? Ezekről a dolgokról nem beszéltem ám avval a Viszláyyal, de én igencsak megháborodtam akkor. Senkinek nem mondtam el egész ez ideig ezeket a dolgokat. Fogtam egy tollat, és tintával kihúztam mind ezeket a szavakat a Tórából, amik kiirtásra meg Istenért való ölésről szólnak. Azt mondok hát, kishiján kiirtottak bennünket. Odanyomják ezeket a szavakat a Bibliákba még? Ha vannak Tórák, bennük vannak ezek?

ILONA Bennük, hát; bennük ám.

EMBER Gyalázat. Ott kuksoltam fönn a padon akkor, és sirattam Izraelt. Biztos az Istenükhöz rimázkodtak azok a szegén emberek, mikor megfúltak ott. Mit csináltak aztán velük?

ILONA Elégették a testöket.

EMBER Mert az Úr, a te Istened emésztő tűz, féltőn szerető Isten ő.

ILONA Elég! Nem hallgatom én ezt tovább. Igaza volt a papnak; Isten bocsássa meg nekem! Isten bocsássa meg nekem, hogy megkísértem az Úrt, mert igaz az, hát: ha halottat kérdezek, az ördög válaszol.

EMBER Mit beszél, jóasszony? Milyen ördög? És milyen pap? Meg van-e az írva így, vagy hány nincsen-e megírva talán? Hát magával a tízparancsolattal nem ellenkezik-e mindez? Hát! Na ugyan írva van,

hogy: Ne legyenek néked idegen isteneid én előttem; de meg van írva ugyanúgy, hogy: Ne ölj. Mármost ha ennyi népet kiirtott ez az Isten, csak maradt valami utánuk. Itt a zsidó bótokat elárverezték, a vagyonukat pedig széthordták a parasztok. Örvendtek is még némelyek, mikor szekérre rakták magukat, csak emlékszik arra, na. Meg van írva az is: Ne loj. Ne kívánd a te felebarátodnak házát, és a többi. A szöveg szerint Istennek az az egy mondata, amely par hat nép kiirtatását igéri, csak a tízparancsolatból egyedül három parancsot szeg meg, mind e szerint. Én nem rimáncodom, hogy hallgasson meg engem, nem hallhatom úgyse meg, mit hall, mit nem hall meg abból, amit mondok. De ezt a szöveget úgy másolták az irnokaink, hogy ha egy pontot tettek oda, ahová nem kellett, tűzbe dobták az egészt, hiába másolták fáradságos munkával tökéletesre a többit; nemhogy egész szavakat, mondatokat kihúztak vón belőle! Oztán milyen ördögüül beszél nekem? Hát hol van ördög, ha az Isten az mindenható? Na elég annyibul annyi, hát; még mindig nem szoltam semmit arról, hogy miképp maradtam én itt.

ILONA Bocsásson meg nekem, rebe. De csak nem mondja azt, hogy megszolgáltunk mi arra, hogy kiirtassunk?!

EMBER Látom, nem értjük egymást. Hol vádoltam én itt magukat, magamat? Nekem a mindenható Istennel van lezáratlan pöröm, ahogy épp azoknak is kén hogy legyek, akik közülünk kiirtattak. Gyermekek, gyermekek! hát mi maradtunk csak. Még az én meszterem mondta, hogy: ha csak két ember marad ezen a világon, köztök se lesz egyezség soha. De folytatom. Mert osztán ott fönn a padon üdövel a kállói szent egy mondása motoszkált a fejemben mán: Ha látsz egy szekeret, akkor ülj fel rá haladéktalanul, akár van rajta kocsis, akár nincs.

ILONA De hát rebe, szekeren vittek bennünket is.

EMBER Hát, hát, szekeren vittek engem is; ezt pedig ember mondta, olyan legalább, ki nem hivatkozott ezekért a szavakért Istenre. De mondom csak végig. Azért emkékeztem erre, mert félttem ott maradni. Félt mán a Viszláy is. Hát féltünk, féltünk, hogyne féltünk vóln, jött a hír Miskolcra, hogy gyönnek a nyilasok. A cigányok a sorról kora reggeltől estig az erdőre jártak, el ne vigyék őket – de nem vittek el csak néhányat, meg este mászkáltak ott a katonák, annyi volt. Aztán átvonultak a németek, meg jöttek az oroszok. Azok ott löttek egymásra meg aknavetőztek; tarthatott az vagy két óráig. Németek eredtek, oroszok maradtak. Hát Viszláy másnap fölébreszt hajnalban. Na akkor tudtam mán, hogy baj van. Soha addig nem ébresztett föl. Mondja, most mán segíthetnék valamit, hogy így közeleg a tél. Föl kéne menni az erdőre gallyakért, mert osztán elesősödik, akkor akár hétig föl se mehetünk. Fát vágni segítsek-e, kérdem; aszondi hol kell fát, hát csak gallyazni megyünk. Oly hirtelen állt elő evvel, de hát mit tehettem? Szerencsém is volt, hogy csizmát hulltam még májusban: gondoltam akkón még, biztos ami biztos, kellhet az majd. Hát igazam lett, ennyibe'. Ilyenkor volt ez, az idő tájt az évben, enyhébb volt bár, mint most. Befogta a szamarat, és felültünk a szekérre; hát látom, a szekérhez láncolva ott a fejsze. Hol kell fejsze, aszond két perce csak, oszt ottan van ne; gondolom, mért ne lenne, tudom én? kell majd, hát. Nem virradt ekkor még, de gondoltam pedig én arra, csak félttem ötet megkérdezni: hogy lesz az, ha visszajövünk az erdőre, hát csak meglátnak a faluban engem. Nem volt semmi lepedő se azon a szekeren, de hát bántam én azt? Örültem is, hogy kigyöttem, gondoltam, most mán szabad kijönnöm. Meg gondoltam, oly sokáig úgyse maradunk. Hát elindultunk. Nem szoltunk egész úton szót se egymáshoz. Csak a számmal foglalkozott, avval kiabált, meg ütötte azt mint a répát. Szegén állat épp-hogy élt a szekérben, ez a Viszláy meg úgy ütötte őt a gyertyánnal, hát nemegyszer összeesett az a szegén állat. Öreg volt mán, megrozant a térde, ez meg annál nagyobbat vágott a hátára, csak hogy úgy zengett a rúd alatt az az állat. A kutyai is jöttek utánunk, azok ott ugattak meg kergetőztek, meg egyre csak acsarogtak az avarban. Nem messzire mentünk be; leszállunk a szekérről, azt' odaállunk gallyazni. Akkor vágott a gallyakból a fejszével – tördeltünk ott néhányat, azt' odébbálltunk. Mentünk be mélyebbre egyre, oszt akkor cigányok se jártak arra mán, nem bujkáltak ott, biztos mert akkor gyöttek az oroszok, a románok is – azok nem bántották őket. Itt-ott-amott az erdőn megálltunk fát szedni, de akkor már egyre csak pirkadt. Aztán mikor jó ideje fenn volt a nap – hát, másfél-két órája –, és a szekeret is jöszörel megraktuk, mondok neki: Nándi, te. Csak nem-e tévedtünk el mán? Nem szolt semmit az. Kiszvártatva

megállunk, de hol voltak arra gallyak. Már a kutyái is rég elmaradtak. Leszállunk, fogja a fejszét, azt' aszond: Na most megmutatom neked, mi a kétkezi munka, zsidó! – mondja nekem nevetve, mint aki viccelődik. Hát nevettem én is, hogyne nevettem vón, hát. Mégse volt elég gally? – gondolom, még meg is kérdeztem tán; azt' lendíti a fejszét, én meg ottan látatlankodom, hát odébb is állok, ne legyen már neki útban ottan, na. Akkor lepődtem csak igen meg, mikor látom, hogy nem én voltam útba' ott neki, hanem az a fatörzs, amelyk elől elálltam. Fogja azt a fejszét, és nekem lendíti megint – én meg csak hátrálok. Mi az, zsidó mondja, azt' nevet egyre jobban, hát nem megyen az a kétkezi munka? Használd csak az eszed akkor, meglásuk most, az mire jó! Futásnak eredtem vón, de mintegy gyökereket ütött a lábam ott. Meg hát hova futhattam. A levegőt alig vettem, úgy elámultam, nemhogy futni tudtam vóln. A szekér mögé eredtem, meg a szamarat is próbáltam megbolondítani, ő meg csak igen örvendő jött közelebb felém avval a fejszével a keziben. Soha olyan boldognak nem láttam azt az embert. Felkaptam akkor a szekérről a láncot; megpróbáltam rávetni a fejszére. Erre már megdühödött igen-csak. A szekeret is próbáltam ráborítani, de azt is vagdalta a fejszével. A saját szekerit. Aztán húsomba hasította annak a fejszének a fejét. Oszt a fájdalmat embernek én nem kívánom, Ilon, embernek nem kívánom, mondani se még, hát ha tudnám. Neki egyedül, annak a Viszlaynak. A saját önnön véresem akart megfúlasztani az. Úgy hazsgatta a testemet itt, mint gallyból a görcsöt. Ezt én már innét néztem. Felaprázta a tagjaim. Az ott már nem én voltam. Nem is ember volt az. Az már csak valami csúf tetem, peh, egy halom hús, csonk, Istenem! Ilon, nem mondom már. De nem volt neki elég ez se, még olyan egy szemtelenséget is csinált az, hogy rácsapkodt a fejsze nyelivel – nem is a fejjel, a nyelivel – a homlokomra, míg be nem horpasztotta aztat, majd be nem törte végül. Úgy tört el az a szemem láttára, mint bármi cserép, csak szilánkokra hullt a csont. És én még néztem is azt, innét ne, pedig hát miért? Nem is mondom a többit. Azt mondja erre: Rászolgáltál az eszedre, zsidó! – és leköpte azt. Azt' ott felhánytorgatta a földet úgy, a fejszével, kis kásut ásott, meg felrugdalta, oszt abba behányta a – ami belőlem megmaradt, hát. Ottan állhatsz most, Ilon, ahová elásta az a testemet.

ILONA Hogy lehet.

EMBER Hogy lehet. Nincs ezen mit érteni, nem érteni. De pont maga lepődik meg mindezen még? Mindazok után, amiket elmondott itt nekem az előbb? Hát talán ez csak azzal a szándékkal bújtatott volna, hogy ilyen gyalázatot cselekedhessék rajtam? Vágásra tartotta a disznót az udvaron, a zsidót meg a padon? Mindegy már. Azt mondtad, tavaly temették.

ILONA Nem. Viszlayt? Tavaly. Hát. Még én is rittam a sírjánál.

EMBER Ilon, Ilon.

ILONA El kell menjek most.

EMBER Ne. Ne. Ne menj még.

ILONA Muszáj, Friedman bácsi; muszáj, meg ne haragudjék: késvé érek már haza.

EMBER Hát a faluban nem szólsz senkinek?

ILONA Jövök majd.

EMBER Visszajössz?

Ilona el

III. FELVONÁS

1. jelenet

Temető. Jön Vera és Attila

VERA Sem a határban, sem az erdön-mezőn, nemhogy a faluban nem találkozhatunk már: itt sem maradhatunk sokáig. Csak a temetőre kéredzkedhettem el, meglátogatni a Papa sírját. Ez se biztató dolog mostanság otthon, gondolhatod. Napok vannak a Mamának hátra, azt mondják. Beszélni se tud többé. Nem tudom, tudok-e bármit is mondani neked most. Olvastam a leveled. Azért jöttem fel most mégis ide, mert tényleg ideje már lezárni az egészet.

ATTILA Hallgass csak meg. Tudom, hogy nemcsak rajtad múlik ez, de úgy azt is tudom: csak rajtad múlik.

VERA Hát a számból vetted ki épp a lényegét: mindegy, hogy kicsodán, de hát: múlik.

ATTILA Szerintem késik. Mit kötözködsz megint? Rajtunk áll, csak rajtunk, hogy összeállunk-e vagy sem.

VERA Én magamért felelek. Csak azt tudom, rajtam mi áll. Mondjuk akkor, hogy semmi akadály nem voln előttem, és még benne lennék a dologban. Mondjuk, hogy nem itt, ebben a kis, szegény falunak a temetőjében – miközben a nagymamám haldoklik –, kell ezt megbeszelnünk, vagdalkozó hidegben a templomdombon, egy pletykáló falu felett, hanem valahol, mondjuk, messze a tenger fölött egy sziklán, a nyári napsütésben. Mi marad akkor, talán nem marad meg a velege? Az az egy kérdés, hogy: mért bízhatnék én meg benned? Várj: befejezem. Tudom, mit akarsz mondani; olvastam a levelet. De te hiába állítod váltig, hogy bár-akármilyen legyen, te bízol bennem. Azt mondom: én nem bízom benned. Ezek után te hiába bízol bennem; nincs miért. De ha mondjuk – valami csoda folytán –, de mégis sikerül bemesélned magadnak, hogy bízol énbennem, akkor pedig magadban nem bízatsz. És hiába akadályoz minket bár-akármilyen, ez az egy a lényeg, és ez mindig így marad.

ATTILA Hát ez nem így működik; miféle bizalomról beszélészele, hát hol ismerjük mi egymást annyira? Soha nem lehet köztünk semmiféle bizalom, ha nem hagyjuk azt előbb kiépülni. Az is egy ház, amiben élni kell majd: te rögtön vakolni akarsz, mikor még a pillérek sincsenek sehol? Hát hol bízatsz bárkiben is rögtön olyan teljességgel?

VERA Ebben nem hiszek; vagy bízol valakiben, vagy nem. Te pedig ugyan miért szerethetnél engem oly igen nagyon?

ATTILA Ilyet mért kérdezel!

VERA Mert tudni akarom, mért. Mért is szeretsz te engem úgy? Most mondtad, hogy nem bízatsz meg bennem: hát mit szeretsz, ha már megbízni se tudsz bennem? A szeretet akkor talán nem olyasmi, amit úgy szintén lassan építesz ki? Ha pedig te most szeretsz annyira, amennyire mondd meg írod, hát ezt fokozni mivé tudnád?

ATTILA Valóban érdekel?

VERA Azt mondom, neked csak a testem kell. Az se baj, inas, csak akkor azt mondanád!

ATTILA Azt mondom, hiába vádrol evvel. De lehetőséget se adsz bármit is bizonyítanom.

VERA Bizonyítani, nahát! Hol élsz te a lehetőséggel! Válaszoltál arra talán, amit kérdezek?

ATTILA Válaszolj te! Ez nem egy kérdés.

VERA Hát, ez nem egy válasz.

ATTILA Úgy emlékszem még, volt, hogy szeretted.

VERA Talán, talán nem.

ATTILA Úgy emlékszem, szerettelek egyszer.

VERA Már magam sem emlékszem.

ATTILA Ki vagy te nekem, hogy próbára tegyél, ha azt se hiszed nekem el, hogy egyáltalában van bármi bennem, amit próbára tehetnél? Hát hova gondolsz te már! Minek neked erre szavak? Látod, a sírok azok tele vannak szavakkal, le is vannak zárva már. Ha szavak keltenek tőlem, azokat örökre elteheted, csak azt a szívességet se tesszem meg neked. Majd ha idő múltán kérdezel ilyeneket, arra tudok válaszolni.

VERA Idő múltán mért kérdeznék bármit is.

ATTILA Olyannyira utálatos akarsz lenni, hogy kigyomláhasd belőlem bármi szerelem maradványát is? Hol tudod te, mit beszélésze, de ezért még meg is bocsátok neked. Nem hiszem most egy szavad se, hát.

VERA Hazudok he, azt mondd.

ATTILA Azt mondom, megvezetsz. Emlékszem én olyanra is, mikor láttam benned a szerelmet, mikor láttam benned a bizalmat, mind anélkül, hogy kifaggattál vón ilyen szemtelenséggel ezekről. De mondd egy példát, mert elgondolkodtam igencsak ezen. Béla bácsi mesélte ezt. Vagy olyan bős lehetett még, mint én – mint mi –, mikor szerették egymást egy lánnyal. Aztán azt mondja neki egyszer csak a lány, hogy Béla, meg ne sértődj rám ezért, de nem mehetek hozzád, mert te cigány vagy, én meg magyar.

VERA Hát te talán cigány vagy?

ATTILA És ha cigány volnék?

VERA De nem vagy az.

ATTILA Az talán nem én volnék?

VERA Mondd csak, nincs időnk.

ATTILA Na, ha ennyin múlik!

VERA Hát, ha ennyin múlik!

ATTILA Azt mondja neki Béla bácsi: Hát ha én nem vagyok magyar, hogy értjük meg egymást? Talán nem egyugyanazon nyelvet beszéljük?
VERA Hát, úgy látszik. Mivel akarsz engem sérteni még?
ATTILA Kérdezzem én ezt? Befejezem még. Mert a lány aztán ahhoz ment, akihez a szülei adták. És miután már a második gyereket is megszülte, sok évvel később, találkoztak egy szép napon, és azt mondta neki akkor az az asszony: most már hozzámenne, ha tehetné.
VERA És mire föl mondtad ezt mind el most?
ATTILA Arra csak, hogy nem magamban látom a hibát; semmi olyat nem tettem, amivel ezt a ridegséget megérdemelhetném tőled.
VERA Hát hogy nem tettél te semmit, addig jó! Nem is fogol, na. Nekem meg mennem kell.
ATTILA Akkor eredj csak innen, csorba ne essék a becsületeden!
VERA Te ne emeld velem a hangod. Tudod, hova megyek. Ilyenkor hol az a hatalmas szeretet, na? A mindent kiálló nagy szerelem?
ATTILA Eredj, áss itt gödröt neki.
VERA Ha van ugyan mit temetni. (El)

2. jelenet

Erdő. Jön Ilona

ILONA Nem erre jöttem. Nem, hát. Messze vannak innét az akácok még. Nem nézem már, merre megyek, de tudnám csak, mióta. Hiába, hiába: hiába tartottam ki ez ideig, hiába kellett nekem kelni minden reggel eddig a reggelig, pedig most keltem csak hiába igazán. Feltolul mindez a vérembe; nem bírom. Rosszul leszek, és senki se hall majd. Ki kell hogy halljon? Világ teremtője, ne hagyjál magamra. Mivel van még tele a föld, hány féreggel és csonttal, csak csatornázni kén már az egészt, csatornázni kén már a levegőt is, abba szállnak szüleim is még. Ó, hát csúfot csinál belőlem az én Istenem, csúfot csinál szegén fejemből? Óellene vétkeztem? Ó a Vagyok. Hogy hihetek annak, aki úgy mondja ezt, hogy ő maga már nincsen többé? Vagyok, aki vagyok, mond: de Isten mégse Isten? És Ilona nem Ilona. Miért voltam én igaz önmagamhoz, ha Isten nem volt igaz énhozzám? Ki vagyok én ahhoz, vagy Isten mi, hogy igaz lehessen énhozzám, Ilonához? Ha énhozzám igaz, ugyanúgy igaz volt azokhoz, akiket meggyilkolni hagyt? Gyilkos, gyilkos egy gyalázat ez; nem vezekelhettem ez ideig, csak más bűnéért. De az egy fiadból csak nem úztél csúfot, Istenem? Megkísértesz engem, de még hogy én ne kísértselek téged! Az ördög hazudik, hát; a Friedman bácsi nem hazudik. Mások is bújattak zsidókat, sok jó ember bújtatott zsidót, pedig. Vagy ássam fel a csontjait? Te ehhez mit szólsz, Isten, én Istenem, akit kiválasztottam én egymagamnak? Mi lett a szövetségünkkel? Mért nem tudtál várni vóln, míg meg nem halok magamnak? Pedig jó minden, amit teremtettél, vagy ki vagyok én, hogy a Te bölcsességében kételkedjem; hát nem ellenkezhetnek ezek a dolgok egymással. Nem megyek oda vissza, soha én, soha többet. Nem engedek a titkomból, de az sem enged belőlem, mert titkom marad örökkön-örökké; titok muszáj maradjék, hát. Minek próbálok én védekezni a Te kezéd érintése ellen, hiszen úgyis utolér valahol a markod; most utolért is. Akkor vétkezhettem csak, ha Te vétkeztél énellemem. Mi köll belőlem még, hiba nem esett a Te teremtésedben, igaz? Hát nincs mi ellen nekem védekezni akkón. Én hát, még én fájítottam magam a Viszlai miatt, nekem estek szememből ki könnyek óerte; gyalázat, gyalázat, iszonytató gyalázat! Jó embernek ismertem őt. Vidám, kedves, becsületes ember volt az. Istenfélő ember volt, hát! Megbocsátottad őneki ezt a bűnét? Mert a Lelket nem káromolta ugyan, csak ezt az egy embert; a Lélek nem káromolja hát őtet emiatt? Krisztus, te megbocsátsz neki ezért? Mert én azt tenéked nem bocsáthatom meg soha. Vagy az örökkévalóságig kell a rebének üvölnie, hogy meghasadhassanak a magosban a mennyek, mint Szináj felett? Ahol megbocsátatnak a bűnösök, ott nincs többé bűnért való áldozat, nem-e így igaz, Uram; de ha én vétkeztem, ellened vétkeztem én, vagy a néped ellen? Te néped nekem is népem, de ellened hogy vétkezhettem, hacsak nem Te magad vétkeztél a saját néped ellen? Akkor pedig ki vagyok én, hogy ellened vétkezhessem? Ideje hát, hogy cselekedjél, Uram, mert igen megrontották a Te törvényed. Hát csak hogy ronghatta azt még bár-akárki, ha Te magad rontottad rögtön meg? Nem állsz bosszút a választottidért, kik Tehozzád kiált-

nak éjjel és nappal, hiába vagy Te hosszútűró őirántuk, ha éppen úgy vagy bosszútűró a gyilkosainkkal szemben. De nem azért mutattad meg nekem ezt a titkot, hogy cselekedjek rajta; ó! még jobb is az: mit kén tennem hát, most? Menjek fel a temetőre, ássam föl a Viszlai csontjait? Nem én bolygatom a halottakat; a halottak bolygatnak meg énengem. Nincs más már, csak ócska halál. Hiába minden alázat, ha eredménye gyalázat.

3. jelenet

Iréneknel. Irén téstát gyúr. Jön Attila

IRÉN Na csak meggyöttél. Hol maradtál eddig?
ATTILA Fenn voltam, a temetőn.
IRÉN Temetőről jössz? Oszt mit kerestél ottan?
ATTILA Sternéket.
IRÉN Kicsodát?
ATTILA Azt mondják, voltak itt a családunkban valami Sternek, de egy sírt se látok a nevük alatt. Pedig ugye nem vidékiek voltak, ők is ide születtek.
IRÉN Azt' ki mondott neked ilyet. Figyelj, Attilácskám, csak mondtuk hát, hogy a Mama deportált volt annak idején.
ATTILA Mi volt? Nem mondtátok.
IRÉN Hát most mondom. Elvitték a zsidókkal.
ATTILA De mért vitték el?
IRÉN Milyeneket kérdezel már! Hát mért vitték el a zsidókat?
ATTILA Na de a Mama zsidó?
IRÉN Hát. De kirekesz-kikeresztelkedett; hol beszél ő erről, minek beszéljék.
ATTILA Asz a faluba' tudják ezt?
IRÉN Ki mit tud, én honnét tudjam.
ATTILA Na de akkor ő volt Stern, Sternnek hítták?
IRÉN Persze, hát.
ATTILA És a szülei, a dédszüleim, hol vannak akkor eltemetve?
IRÉN Hol vannak ők eltemetve; elégették őket.
ATTILA Mind?
IRÉN Mind.
ATTILA És az ő szüleik? A Mama nagyszülei?
IRÉN Mi van velök?
ATTILA Nem jár ki a sírjokhoz soha?
IRÉN Látod hát, hogy nem! Különben is, azok zsidó sírok.
ATTILA Hát de nincsenek a temetőn zsidó sírok.
IRÉN Már hogy ne vónának, csak külön vannak.
ATTILA Hol vannak, sehol nincsenek, onnan jüvök; keresztény sírok vannak a temetőn csak.
IRÉN Ó fiam életem, hát hidd már el nekem, hogy csak tudom, mit beszéllek: ebben az átkozott faluban nőtem föl, itt éltem világéletembe'. Mikor lány voltam még, volt ott vagy hatvan zsidó sír, a parton ne. Mit akarsz te azoktól a síroktól, úgyse tudnád elolvasni a betűiket. Ha tudnál zsidóul, akkor se, már az írás is lekopott azokról.
ATTILA De hát mi is zsidók vagyunk?
IRÉN Apád nem az. De a zsidók törvénye szerint te még az vagy; na de ne félj, meg vagy keresztelve te is. Én is csak félig vagyok az. Akinek csak az anyja zsidó, az maga is zsidó, úgy tartásuk a zsidók; de mink meg vagyunk mind keresztelve.
ATTILA Mama nem jött még le az erdőről.
IRÉN Eszedbe se jusson beszélni vele erről, na.
ATTILA Bármiről elbeszélgessünk mi.
IRÉN Erről soha senkivel nem beszél. És ha kérdenéd, se fog, ugye hallasz. Van baja neki elég.
ATTILA Anyu, azt nem mondtátok el – a Mama mért akarta felakasztani magát?
IRÉN Lánya vagyok, mégse tudom. Szavából nem derül ki. Mikor átjártam hozzá az utóbbi napokban – de főleg még mikor nem voltál itt –, egyfolytába' takarított; ha legyűtt az erdőről, neki se állt még meghámozni a gombát, lerakta a kisszékre a zacskót, azt' rögtön nekiállt tisztogatni. Beléptem egyszer épp – a csapat pucolta, de úgy, hogy lecsavarta a fejit, oszt belülről tisztította az egészt. Ennyi furcsaságot vettünk rajta észre. Én azt gondolom, megviseli hát azért ez az egyedüllet. Mikor Apu meghalt –, és hát mikön volt az, mi ideje annak már, hát istenem, te még nem is ismerted őt! és Anyu se volt öreg

még –, mikor meghalt, azt mondta, soha nem lesz neki másik: ő egy embert szeretett. Hát tudtuk akkor, hogy megviseli őt ez, de gondoltuk, csak kiheveri szegény. Na úgy látszik, mégse. Ismered: nem enged ő semmiből; hát csak a maga dolgát nehezíti szegény igen meg evvel.

Jön Pista

Na mi az, senki nincs nyitva?

PISTA Se Gyuri, se a Márcsú, még a vegyesbolt is zárva van.

IRÉN Hát akkor nincs ma leves.

PISTA Anyád hol van, nem gyűtt még meg az erdőről?

IRÉN Otthon nincs?

PISTA Hát hol néztem. De ha meggyött, hamar átnéz. Mi az, gyerkóc, hol jártál?

ATTILA Temetőn.

PISTA Temetőn? Oszt mire föl?

ATTILA Dombra, hát.

PISTA Na kérdezzek téged is.

IRÉN A Mama családját kereste. Már a sírjokat.

PISTA Sírokat? Mit, ott a zsidó síroknál? Na, hát ott vannak azok – csak ki tudja mán, melyikek, hát a szemetet hordják azokba a bokrokba.

ATTILA De mért nem mondtátok ezt soha?

PISTA Mit? Hogy hol vannak a sírjok? Hát hol kérdezted? Mi az, mióta jársz te sírokat nézni?

ATTILA Hát hallottam, voltak a családba' Sternek.

PISTA Nahát. És?

ATTILA Mit és? Hát a Mama nevit se tudtam ez idáig.

PISTA Mit nem tudtál? Hol szőlítottad te másnak, mint „Mama”?

IRÉN Na, elég ebből. Ide hallgass, Attila. Nézz csak ide: mire meggyön, nem beszélünk erről. Úgyhogy most hagyjátok abba, hát.

PISTA Hoz ő majd gombát, kifőzöd azt, nem kell akkor a metélt.

IRÉN Hát, csak hozza mán.

PISTA Majd ha ettünk, megyünk fát hazsangani; nem csitul ez a szél, a bőröm marja már. Mit akar anyád ilyen idegzsibbasztó hidegben ennyi ideig az erdőn mán!

Jön Ilona

IRÉN Anyu, hol voltál mán, a frászt kell ránk hoznod!

ILONA Gombáztam.

IRÉN Hát hol a gomba?

ILONA Gomba? Elhagytam.

IRÉN Anyu, mi az? Mit csináltál ez idáig fenn az erdőn?

ILONA Gombáztam.

PISTA Ténleg nincs leves.

ILONA Gyöttem le most, azon gondolkodtam, emlékszel Attilkám, régen mikor felvittelek az erdőre? Hogy megjíjdtél, mikor először láttál ott egy kígyót! Lehetett öt éves? Vagy négy? És ott ugrabugrált a forrásnál egy kis béka. Emlékszel arra? Úgy ugrabugrált, hop! ide. Hop! oda. Hop! amoda. Aztán siklott feléje az a kígyó, lassan, hal-kan, zajtalanul majdhogynem. És hogy leszuggerálta azt a kis békát, emlékszel? Nem ugrabugrált az ott többet, csak belesétált a szájába. Egyenesen besétált a szájába, az meg lenyelte. Nem emlékszel? Ó, hogy sírtál! Mondtad, üssük agyon a kígyót, köpje ki a békát. De féltünk mink agyonütni mindketten.

IRÉN Hát nem gombázni voltál?

ILONA Megholtak a gombák mind. Én is azért mentem – tegnap tele volt velök még az egész erdő, mára mind megholtak, hát. Bementem egész a mélyire, sehol egy darab. No, hazudok: egyet találtam. Azt is megettem.

IRÉN Te jó isten, mit beszélsz, Anyu, milyen gomba volt az? Mit ettél te meg?

ILONA Rossz íze volt, kiköptem.

PISTA Milyen, hát nincs más ilyenkor csak a potypinka meg a gelyva, azok meg ehetők.

ILONA Ez nem olyan volt.

IRÉN Hogyhogy nem olyan vót? Nem milyen vót?

ILONA Nem rendes gomba volt, nem volt kalapja. Nézem, mondok, milyen gomba ez, nincsen ezen kapedli.

IRÉN Orvos sincs ma már. Kihívom az ügyeletet.

ILONA Mondom hát, hogy kiköptem.

IRÉN Minek eszel te gombát, de minek kell az idegsokkot most már mindig ránk hozni! Nem mész fel az erdőre most, megteszed azt nekem?

ILONA Hát minek mennék?

IRÉN Itthon maradsz.

ILONA Minek mennék én oda, ahonnet kipusztították a gombát.

IRÉN És didergel is; minek jársz ebben a hidegben ki az erdőre, mikor férfiember is alig járnak benn a falun mán! Odateszek neked egy jó forró teát.

ILONA Nem fázom.

PISTA Hát lássuk, hogy fázol, úgy remegel, mint egy kocsonya. Nem is csodálom, én is majd lefagytam, tíz percet ha elvoltam, pedig.

ILONA Voltam én tovább is hidegen mán, keményebb téiben, mint ez ne, oszt még ennyi se volt rajtam, hát. Cudar nyirkos fagyba' állítottak, de még hogy odalettem vóln! Minek, a levegőnek? Hogy az ölhetne meg, ami nélkül megfúlok? Hát mi nem ölhet meg akkón mán? Fűtöttem magam, begyújtottam idebe; a gyomrom sava is mán magába fordult az éhségtől; fejem szédelt a szélbe', és az izmaim azok zsibbadtak a fagyban, de csak meghajtotta őket mind az én egy barátom és őrangyalom akkor: a harag.

PISTA Harag?

ILONA Hát. Éhez? Egyél haragot. Fázol? Tüzelj csak haraggal. Ki hitte vóln, hogy megtart engemet a harag.

ATTILA Milyen harag, Mama?

ILONA Milyen harag, lellem! Amit elsőnek akarnak kiölni belőled, de ami legtovább tart mégis. Féltve kell őrizned azt, az a harag tart meg téged majd. Isten haragja az, úgy véd. Mert olyan az Isten, aki mindennap haragszik. Haragudni is tudni kell, nem lehet az csak az Isten kiváltsága, hát; ha rájössz, mi az a szent haragvás, ingerelhető se lehetsz többé, még abba a borzadt hidegbe' sem. Én mondom hát, nem érzem a fagy harapását, most sem érzem, na. Ne tegyél oda teát nekem, lányom, nem iszom én azt meg. Kimelengetem majd magam, ha kell.

IRÉN Igyál, Anyukám. Igyál a kedvemért, egy keveset. Jó bojtörján, te szedted a nyáron még.

ILONA Ezzel a forró, édeskés lötytel akarod belém diktálni azt, amit évtizedeken át kiépítettem magamban? Minek nekem az a fű, ami ma van, és holnap kemencébe vettetik; engem annál jobban ruház az Isten, megtartott hiszen. Meg is van ez írva, pedig.

PISTA Na hiszen, sok minden meg van írva.

ILONA Sok minden? Megírva csak szavak vannak, azok pedig nincsenek semmi húsból; egy ember tetemének a szaga jobban betölti a levegőt bármelyik szavánál, hát még a gyomrod meg az elméd betölti jobban az a dögszag bárki bármi szavánál; szavak minek akkor?

IRÉN Anyukám, lehet, hogy neked elment attól a gombától az étvágyad, de mi hamar enni fogunk.

ILONA Enni se adj, jóllakom a szavammal.

PISTA Hallottátok-e, hát meghalt Annus.

ATTILA Meghalt?

ILONA Kellett neki megszületni.

IRÉN Ó, Anyukám, de bölcs kedvedbe' vagy ma!

ILONA Emelem én a hangom veled, gyermekem?

ATTILA Mikor halt meg?

IRÉN Míg a temetőn voltál.

ILONA Temetőn? Minek jársz te a temetőre? Unod az élőket?

ATTILA Igen, hát.

PISTA Hát kötözködjék is csak ott valaki, Isten hírével.

ILONA Azt mondod, Isten hírébe kötnék a halottak?

ATTILA Ki mondta Annust?

PISTA Ki mondta? Senki. Megyek a Gyurihoz épp, látom, megyen ha-za Vera, azt' egyszer csak hallom, futásnak ered; hát utána nézek, látom, ott sír Irmus kinn az udvaron, hogy csak szakad, könyököl a fálnak, Jancsi meg fogja.

IRÉN Szép lassan halt meg csak szegény.

PISTA Szépen-e, nem tudom, lassan, az biztos. Nem kívánom azt senkinek. Isten nyugosztalja.

ILONA Volt itt egyáltalán Annus?

IRÉN Mit mondd, Anyu?

ILONA Megkérdem a paptól.

IRÉN Mi az he, hová métsz?

ILONA Pap, pap, pap.

PISTA Hová!

ILONA Paphoz, há'.

IRÉN Minek mennél oda most, ne menj a paphoz most, mért nem bírsz egyszer mán egy helyben maradni. Anyukám!

ILONA Még elfelejték megkérdezni valamit, azt' elfelejt válaszolni. (El)

PISTA Fiam, tedd meg mán, hogy elkiséred.
ATTILA Kérte-e, hogy menjek.
IRÉN Ne vitatkozz, eridj, nézz utána csak, én nem mehetek.
PISTA Eredj, gyerekem, ne szóljunk kétszer. És ha már métsz, vidd ezt a szatyrot ne, hátha valamelyik bót kinyit addig.

Attila el

IRÉN Nem tudok mit tenni, felidegesít. Ránézek és megesz az ideg, a fejem búbjától a lábujjamig elborít. Mi történik velem? Hát nem lehet mán szólni hozzá.
PISTA Nem tudunk mi itt vigyázni rá. Ebbe bele kell bolondulni.

IV. FELVONÁS

1. jelenet

A Pap udvara. Jön János és Ilona

JÁNOS Kezét csókolom, Ilon néni.
ILONA Adjonisten.
JÁNOS Adott Isten, elvett Isten. Meghalt szegény, alig félórája.
ILONA Annus megholt? Ó, fiam. Imádkoztam érte legutóbb hajnalban, még.
JÁNOS Vallom meg az igazat, jobb így mán neki, igen szenvedett csak.
ILONA Maguk is imádkoztak.
JÁNOS Hol hogy, de mindig, egyfolytába', hát.
ILONA Valamelyik angyal igen rossz tolmácsunk volt akkó, csak nem.
JÁNOS Jöttem most a papnak szólni. Megyek majd a sekrestyészhez meg a jegyzőhöz innen; kongassák hamar a harangot már.
ILONA Hát mi mán csak ezekkel tudunk tárgyalni; Annusnak az illetékes Úrral van ma dolga. Ő átment a kapun, mi még csak ácsorgunk a rácsok előtt itt.
JÁNOS Bizony, Annus elhagyott ma minket.
ILONA Lássá, ő az Istennel van, de engem még az Úr is elhagyott.

Ilona kopog az ajtón

JÁNOS Hogy érti ezt, hogy elhagyta magát az Úr, Ilon néni?
ILONA Nem hát, talán? Elhagyott élni. Annust elhagyta halni, de azért hagyta csak el, hogy vele lehessen; világos ez, mint az Isten bölcsessége.
JÁNOS Csak ő ennek a jóembernek nem számol el semmivel se mán.
ILONA Kinek kéne nekije mán elszámolnia, azt' mivel?
JÁNOS (kopog) Mi azt mán nem tudhatjuk.
ILONA Mikor az ura meghalt, igen megszorodott szegén, holott az ura akkor el se hagyta.
JÁNOS Mindenki siratta a Nándi bácsit, hát.
ILONA (kopog) Sirattuk, nahát, de sirattuk. Annus meg hát igen jól ismerte; még ő siratta legjobban. (Kopog)
JÁNOS Hogyne siratta vóln mindenki, áldott igaz ember volt az. (Kopog)

Jön a Pap a Sekrestyéssel, hátulról

PAP Ó, hiába kopogtatnak ott, most jövök csak be. János; Ilon néni; miben segíthetek?
JÁNOS Annus meghalt.
PAP Meghalt. Fogadja őszinte részvétem, János.
SEKRESTYÉS Isten nyugossa hát; áldott jó asszony volt.
JÁNOS Köszönöm; a család nevében is.
ILONA Bizony atyám, evvel elkésett.
PAP Kérem, Ilon néni?
ILONA Hát azt mondta, segíteni akart.
PAP Hát; miben segíthetek Ilon néni?
ILONA Kérem, a temetőre mennék fel magával.
PAP Temetőre? De hát miért, Ilon néni?
ILONA Megnézném csak ott a zsidó sírokat.
PAP Ha nem haragszik meg érte, kedves Ilon néni, de megkérhetem, hogy jöjjön vissza valamikor még a délután folyamán? Jánossal meg kell beszélünk egy-néhány dolgot; mégiscsak most ment el a családjuk egy tagja.

ILONA Emlékszem még, atyám, amikor maga meghalt, és nem volt, aki feladja magának az utolsó kenetet.

JÁNOS Kedves Ilon, ugye magunkra tud hagyni bennünket most?

PAP Gyula, menj, szólaltasd a harangot.

SEKRESTYÉS Megyek, hát. (El)

PAP Ilon néni, hogy érti ezt?

ILONA Úgy, hogy a halottak is tudják, mit beszélnek, hiába hogy hallgatnak. Némák azok is csak, de nincsenek ők csöndben. Halottról jót vagy semmit, mondják, de még sincs rosszabb annál a semminél. Nem szólnak ők ehhez semmit? Vagy egy siketnémát ki szid a háta mögött?

PAP Mire ilyen dühös, Ilon néni?

JÁNOS Megsértettük vón valamivel? Mondtunk valami rosszat talán?

ILONA Mindennél több az a semmi, amit mondotok, hát a halottak is többet mondanak annál: ti pedig élők vagytok, ha meg tudom ítélni. Harangozzanak csak a dombrol, hát, ideje jött mán; hadd szóljon a harangszó az utolsó ítéletig innét.

ATTILA (jön) Kívánok, atyám, jó napot, János bácsi; Mama, mi az?

ILONA Attilkám! Feltámadtál te is?

PAP Annus –

ILONA Ó még nem.

ATTILA Mit!

JÁNOS Meg van halva, hát.

ILONA Jobb, ha semmit nem szólsz részvétről; a sír az hallgat, abból mindenki kivészi őszintén a részét – már aki a földben van; mert van, akit az égbe temettek, van, akit tűzbe, mást meg vízbe; hova fér még ember?

PAP Ha meg nem haragszanak, mi most megyünk.

ATTILA Ne haragudjanak; János, adja át részvétem a többieknek is.

JÁNOS Persze, fiam; köszönjük.

Pap és János el

ATTILA Mama, mért akarsz a pappal beszélni?

ILONA Hát számbul vetted a szót, Attilkám. Ne, a temetőre mentem vóln föl, mutassa meg az izraelita – izraelita, zsidó – vagy végtére ugyanaz? Nem: én zsidónak születtem, mégse volnék izraelita. Vagy-vagy. Vagy vagyok aki vagyok, vagy vagyok. Nem?

ATTILA Mit mutasson meg?

ILONA Győjjél csak, megmutatom neked én mindet.

El

2. jelenet

Főutca. Jön Ilona és Attila. A jelenet folyamán meg-megszólal a harang; néha kutyaugatás hallatszik

ILONA Szatyrot, apám, minek hozol?

ATTILA Hátha kinyit a Gyuri.

ILONA Hahá, én is hoztam.

ATTILA Mi az benne?

ILONA Biblia, hát. Nálam az, mindig.

ATTILA Akkor most boltba megyünk?

ILONA Hol bótba, temetőre.

ATTILA Akkor hova mész mán, Mama, amarra a temető.

ILONA Temető arra van, de innen még hosszú az út, ami sehova vezet. Jártál már ravatalon? Mikor még éltem, itt laktam. Azt se tudja Apu szegény, hogy gyönnék értünk a csendőrök. Mit ordít vele az a bajszos pofa, de nézd, a fejét, az Apu fejít üti a gyertyánfával, a szegény öreg fejít, amit lánykoromban mindig megcsókultam elalvás előtt. Hogy féltem este nélküle, mikor későn gyütt csak be a földről. De az Anyu vigyáz rám most. Vár már a szekér, felszállunk rá? Fel kell rája szállni hát, akár van rajta kocsis, akár nincs. Pedig az én apám igaz maradt önmagához, és igaz maradt az ő Istenéhez, rábizta magát, mondta: Nincs mitől félnünk, lányom, Istenünk majd megsegít. Igaz maradt önmagához, és igaz maradt az ő egy drága Istenéhez, úgy sétált a halálba. Ó, Samukám, hogy vagy! Samut sem ismered? Jaj, Attilkám, engem sem ismertél?

HANG Jónapot, Ilon néni! Kit tesszik keresni?

ILONA Hát Samu nincs otthon?

HANG Milyen Samu? Ki az, akit keresni tetszik?

ILONA Hallja a harangot?
HANG Hát, de kiért szól?
ILONA Magáért, jóember!
HANG Értem?!

ILONA Hát én nem értem! Samu drága az csuda egy pofa volt; mindent lehet mondani a Samuról, na de hogy szép lett volna? Meg olyan ügyetlen az szegény, egy liba nyakát nem meri kitekerni. Na felszáll a szekérre, hát koccan ottan, villan a fán valami, látom, a beretvapengéje az; hát hogy ugyan minek hozza azt? Hát akkora a szakálla, mint a bozót, minek neki az a penge, mikor tíz perce ha volt összepakolni? Almát nem lehet hámozni avval a vacakkal. Megkérdelem Anyut, mire mondja, csicscsanj csak, lyányom. De nem vót nehéz rájünnöm: azért hozta azt a Samu bácsi, hogy bár-akármikor felvágghassa vele az ereit. Az ereit akarta felvágni, a bolond! Mikor az összes vérvonalát elvágta neki. Ő akarja most felvágni az ereit, mikor az ükunokájának se, még annak az ükunokájának se lesznek soha erei!?

ATTILA De nem tette meg?

ILONA És ha megtette? Hát ha megtette? Égnek szakad fel a föld, földnek szakad le az ég? Visszajönnek egyszer még. Egy hajnalban őket köszönti majd itthon a kakas, és megjelennek a falu határában a szekerek; jönnek majd a cigányok meg a parasztok, és mind segítenek nekik lepakolni onnét, és megvendégelik őket majd. Ujjongani fognak, meglásd, hogy „Visszajöttök Béla bácsiék! Meggyűttek a Margitkáék! Hazajöttök, hát!”. Hú, te, Margitkáért hogy bolondultak a paraszt inasok, majd meghaltak érte! Szüzen ment a halálba ő is meg a Weinstein Rozi is. Azt mondták a Rozikára a parasztok, olyan szép, mint Miskolcon a kirakatba' a hajás babák – na azoknak bármikor leszedhetik a hajukat; hát Rozikát nem úgy hajították a hullák halmára, akár egy babát, kopaszon? De nem lesz ez így mindig; nem lesz mindig ez így, lesz még jobb is, meglásd, csak. Mert ha megjönnek a Rozikáék – ő, a Rozi apja, a Gabi bácsi! Olyan jó vicces ember az, mindig van valami új története, avval minden mesés – az arcizmunk is fáj a nevetéstől, olyanokat szokott mesélni, és van hogy későn az estébe nyúlón hallgatjuk a történetit, mert egyikből jön a másik, és mindenről eszébe jut valami, hogy vagy három szálon szalad a szája; ó, ő miket mond majd, ha meggyűnnek! Hogy mondták? „Sokszor a dolgok titkára tráfál egy tréfával, de neki semmi se tréfli.” Nincs az, amiből ne tudna ő viccet csinálni, még akaratán kívül is olykor, hogy jobban szakadunk a röhögéstől, mint más szakad a sírástól. Na és ha meggyűnnek, körbeüljük majd, és addig szakadunk a kacagástól, hogy egymásra is borulunk még; jaj, Attilkám, hála az égnek Gabi bácsiért. De én hiába beszélek; majd ha hazajön, mesél ő neked. Ó, de ha a szavába vágna, milyen haragra gerjed; ha csak egy mondatot nem mondhat végig! Hova is lennének hát, még azt képzeld csak el, ha a halottak nem tudnának beszélni. S. Hallod? Hallom a csendet most. Készül a kórus az égben már.

3. jelenet

A Papnál. A Pap és János

PAP Ha bármit mondanak Irmáék még, nyugodtan jöjjön bármikor le hozzám, és beleírom akkor a misébe majd azt is.

JÁNOS Köszönöm, atyám; köszönjük. Volna viszont még egy dolog.

PAP Mondja csak.

JÁNOS Hát nézze, lehet, hogy ennek nem itt a helye, illetve hát a tanácsát kérném mégiscsak. Ugye mielőtt a Mama elment, vele voltunk mindig, de az utóbbi pár napban beszélni sem igen tudott már szegény, igen köhögött, meg hát elment a hangja. Megnémult, mintegy, na. De nem sokkal ez előtt egy este mondott nekem valamit, amivel nemigen tudok mit kezdeni. Nem volt ott más, se az Irmus, se a Vera, én is csak épphogy ránéztem úgy, hogy, hát megbocsásson már, de hát hogy él-e még. Odaintett magához, és azt mondja nekem, el kell mondjon valamit, hallgassam meg a lelke üdvössége végett. De én egész mostig nem értem, mi köze ennek az ő lelkének az üdvösségihez. Azt mondja az ura, a Nándi bácsi – maga már nem ismerte –, hogy ő megölt itt egy embert a háború alatt. Kicsodát, micsodát, nem mondta, nem is kérdeztem. De hogy el

mondta ő eztet néki, és még ha háború is volt, nyomasztotta őt ez a dolog, de titkon tartotta azt mind ez ideig. Megkért engem, mondtam ezt azért el magának, hogy imádkozhassék érte – elsősorban az uráért, de őérte is, amiért titokban tartotta ezt mind ez ideig.

PAP Imádkozni fogok értük. És más papnak se szolt ő erről – egyikőjük sem?

JÁNOS Senkinek nem merte megmondni, azt mondta. De igazából azt

kérte, hogy őnéki gyónhassam én ezt meg, az ő részét ebből a bűnből.

PAP Hogy őnéki? De hát micsodát? Nem segédkezett az urának abban, vagy igen?

JÁNOS Annyit csak, hogy titokban tartotta a falu előtt a dolgot, még olyanok előtt is, akik meghaltak azóta.

PAP Na de csak nem azért kérne tőlem bűnbocsánatot, hogy nem adta fel a férjét ezért?

JÁNOS Súlyos bűn volt, úgy mondta, és ő imádkozott az ura lelkéért evégett, míg élt még, meg hát azután is; de nem akarja, hogy minket is hasonló teherrel hagyjon itt: olyasmivel, amiért az ura nem vezetlett, meg hát ő sem; mi pedig nem is tudnánk, na – nem akarta, hogy átok üljön a házra, úgy mondta.

Kopogás

PAP Istentől is kért bűnbocsánatot; hát Isten megbocsát neki.

JÁNOS Köszönöm, atyám.

Kopogás

PAP Bár várjon csak, hát egy dolgot itt nem értek. Az ura az csak kért bűnbocsánatot ezért a bűnéért?

JÁNOS Hát voltak szerint mégse. Gondolom én, paptól félt kérni. Tudja, nem voltak itt nálunk besúgók, de a papról akkor, aki vidéki volt, mint maga, nem lehetett azt tudni, ennyit magam is mondhatok. Mert gondolom hogy maga is hallott már olyanról, hogy ügynöknek gyóntak emberek. Na hát egy szó mint száz, annyin még én sem lepődöm meg.

Kopogás

PAP Tessék.

Jön Barnus

JÁNOS Barnus, mi van, mi történt?

BARNUS Elnézést kérek, atyám, kívánok, Jancsikám; gyöjjenek gyorsan, atyám, baj van a falun.

PAP Micsoda?

BARNUS Az Ilon asszony, a Tóth Ilon nénye, megtébolyodott az egészen.

PAP Fújja ki magát kicsit hát; mondja csak el, jóember, nem kerget az ördög.

BARNUS Az ördög az nem kerget, hanem megállapodott itt mán. Belép Ilon nénye a bótba az onokájával, odalép a sor elejire, oszt aszond, siet, nem kér ő csak egy gyufát. Hát ott a kezibe' a szatyor, mindenki csak les, Gyurikám is. Csak egy gyufa, Ilon néni? Egy dobozzal, fiam, hát. Od' adja Gyuri neki a gyufát, mire ő kivesz a szatyorból egy Bibliát. Fogja a gyufát, meggyújtja vele az egész dobozt, hogy csak úgy felcsap a keziben a láng, majd fogja, atyám, oszt meggyújtja avval a szentkönyvet. Mifélnék tartja, oszt aszond, „Legyen néktek bizonyosság ez, hogy az Úr az én Istenem emésztő tűz”.

PAP Hol van most?

BARNUS Ó, de atyám, ez nem minden még. Kilép az égő könyvvel a levegőre, majd lehajítja aztat a lépcsőn; oszt elkezd szaggatni a ruháit, lehajigotta azokat is magaról, míg csak az onokája nem kezdett el zsinatolni vele, hogy türtöztesse magát csak mán. Gyűjjön, atyám, kinn fekszik most is a főúton félmeztelen, oszt hiába rimánkodik neki bár-akárki, nem mozdul onnét egy tapodtat se. Jézust idézi meg zsinatol csak összevissza mindenfélét; ó, hát majd elszüljedtem én szegyenemben, mondom néktek, ott haltam meg szegyenemben.

PAP Isten irgalmazzon neki.

Mind el

4. jelenet

Főutca. Ilona és Attila; emberek

ILONA Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben, eljött a Te országod; tegyél nekem bizonyosságot azért, hogy méltó vagyok én az életre, s ne csak egy utolsó próbatételre tegyen nekem bizonyosságot afelől.

ATTILA Mama, öltsd már föl ezt, kelj fel innét azonnal; bár-akármikor jön egy kocsi, azt' így is az egész falu csak bennünket bámul már!

ILONA Hát még hogy ti szegyenkeztek énmiattam! Én kiállok az Istenem elé, mert perelek vele, amíg élek; nem is dicsekedhet ölöttem egy test sem, hát hadd gyalázza kedvére őket, ha nem perelnek önmagukért. Még ha ez szegyen volna, maga az Isten nektek nem szegyen talán? Egy meggyötört öreg fej gyengeségin gyalázkodni tinéktek nem szegyen? Lássátok, én visszajöttem a halottak közül. Most egy se köp utánam, és egy se nevet, bárha visszahozott a székér kocsis nélkül is.

ATTILA Mama, meg fogsz fázni, tüdőgyulladást kapsz!

ILONA Egym a szíved, te inas, sose félted te engem: megásták a sírom az égbe' rég, és akkor nekem leszen a leggyobb tudóm mind a szelek közül: oly de harapós orkánt kűdök a földre, kiszagatom a fákat mind gyökerestől.

GIZI (jön) Ilonkám, hadd segítlek föl, gyere, hát odaleszel egészen; gyere, hallgass csak ránk! Bántani akarnánk mink talán?

ILONA Gizukám, mit akarsz te most énrajtam segítni? Nem; nézd, segíthet mégiscsak, gyónnék csak én most néked.

DEZSÓ Mingyán gyün a pap, neki lehet gyónni majd.

ILONA Gizi, ugyi tudod, hogy én nem nézlek tégedet lentesebbnek, mert te a soron lakol.

DEZSÓ Annyi fix, hogy mi nem nézzük Ilon néniét fentesebbnek.

GIZI Dezsó te, hogy szomorodjon rád a pad, hát hogy mondhatol Ilonnak ilyet most!

DEZSÓ Mit asszonykods, meglásd csak legközelebb a templomot gyűjti föl.

ILONA Tégedet gyűjtak föl, édes fiam, kemencében a helyed.

ATTILA Mama, hát már!

DEZSÓ Hát, hogy mondom! Meglöttyent az agyvize.

ILONA Mit emberkedel, öcsém, örülj, hogy titeket nem egész addig irtottak ki, mint bennünket, de még azt is megadod a parasztnak, hogy rajtunk röhögjön, amiért egymásnak kapunk?

DEZSÓ Na mi ez már, lóverseny?!

FÉRFI Mit mond hát már, Ilon néne, lát talán itt bár-akárkit is közülünk röhögni?!

GIZI Én szüleim is ott pusztultak el még.

ILONA Elpusztultak! Lovak pusztulnak el, meg vályogházak, az ember az meghal, hacsak nem meggyilkolják éppen.

GIZI De a zsidó meg a cigány egy húron pendüljenek, ha már egy húron pendítik őket.

DEZSÓ Na hol igaz ez, nahát már!

ILONA Miket motyogsz, Gizukám, milyen húrok, azt a hegedűt is széttörték már.

ATTILA Na itt gyön.

Jön a Pap Jánossal és Barnussal

ILONA Hajsiéni Elajhé jisejni!

PAP Ilon néni, mi ez.

ILONA Ez az, ami.

PAP Jöjjon csak, felsegítem.

ILONA Megvagyok én itt magamnak, pap uram.

JÁNOS Pap uram?

ILONA Hát atyám ez nekem? még csak nem is atyámfia. Hová akar felsegíteni pap uram, csak nem a mennyek országába? Hát mit akar maga itt szántani, mikor rég megvolt már az aratás? Vagy nem ismeri a szentírást ennyire se? Meg van az írva: jönnek majd az angyalok, kiválasztják őket a gonoszakat az igazak közül, úgy hajtsák be azokat az égő tüzes kemencékbe; összegyűjtik a botránkozásokat mind, azt' azok, kik fénylenek, mint a nap, bevetik őket a tüzes kemencékbe. Nem-e hát hogy így történt, atyám? Ismertem én a halálnak azon angyalait. Vagy kicsoda is kicsodának angyala, és ki vón kinek haragosa, hogy az egy Isten nevébe' kemencébe dobhassák

úgy egymást? Márpedig Jézusnak a szavai ezek, hát csak kell tudja a pap úr, mit jelentsen mindez, mert én rég várok ám arra a magyarázatra már.

PAP Mért égette el a Bibliát, Ilon néni?

ILONA Ó, az csak egy könyv, hát várjam meg, míg az éget el énengem? Csak azt ne mondja pap uram, hogy ewel most megint megöltem Jézust, mert úgy esküszöm, betérek zsidónak. Na vagy ezen múlik, hogy elveszek-e? Kacagnom kell, papus uram, kacagnom, hát! Eből lesz velem Isten ereje, de most a hetedik pokol kénköves máglyáján cserzem a bőromet; hát ha ennyire igaz, hogy pokolra jut, aki nem hiszi Krisztust, tehessünk is róla már, nem hát? Tűzbe velök, egytől egyig!

PAP Még egyszer kérdem csak: miért égette el Ilon néni a Bibliát?

ILONA Csak avval ne kecsgetesse magát pap uram, hogy megboldultam, mert többet tudok én annál mind, mit maga húsz életében is tanulhatna, holtáig tanul bár, nemde hát. Meg nem boldultam én, csak maga nem látta még a másik orcámat, pedig azt kén fordít-sam. Hát fordítom!

PAP Miért beszél velem úgy, mint valami ellenségével?

ILONA Na magának pont annyi köze az én lellem üdvösségihez, mint énnekem a magáéhoz.

PAP Még akár lehet így.

IRÉN (jön) Anyu, mit csináltok itt már az ég szerelmére, kelsz fel onnét hát!

ILONA Eredj, fiam, innét, megfázol még.

IRÉN Mit csináltok a földön, mért nem öltözöl föl; Attila, hát mért nem segíted föl onnét azonnal; maguk meg mit állnak mint a barmok, ennyi ember nem bír egy elesett öregasszonyt felsegíteni!?

ILONA Senki nem ér énhozzám, ha mondom! Segítettetek vón, mikor nem zsinatoltam, most már segítetek magamon. Oztán csak a pogány aggódik, ha éhes vagy fázik, megmondta a Jézus.

IRÉN Meglett barmok csak ácsorognak; gyere csak, Anyukám, fel, fel, fel!

ILONA Végre mond valaki valami felemelőt. Magyarazza csak meg nekem ezt a dolgot, papus, most én teszem magát próbára. Hagyol, Irénkém, ha mondom.

PAP Mit magyarázzak meg, Ilon néni? Mért akar maga engem próbára tenni mindenáron és mivel?

ILONA Most már semmivel, na bele is bukott egyből. Hát nem tudja, hogy nincs ember, aki próbára tehetné, hanem egyedül csak az Isten maga? És maga pap is még? Mert nem olyan kínvallató az Isten ám, nincsen neki érdekeltsége, csak dacból zsarol akármivel, ha mánd megteheti.

PAP Ilon néniem mi érdekeltsége gyaláztatni engemet akármivel is a falu népe előtt?

ILONA Na mondja meg végre őszintén csak ezt, hát úgy nézek én ki magának, mint akinek bármiféle érdekeltsége vón most? Nincsen nekem bűnöm, amit meggyuhannék valaha, csak az Isten gyónna nálam azokért a bűneiért, amelyeket énrajtam követett ő el.

PAP Milyen bűnöket követett el ön ellen az Isten?

ILONA De milyet nem, ha valóban mindenható! Csúfot csinált énbőlöm, hazug szavakkal meg igazakkal egyaránt, megmutatta: a hazugságok csak arra jók, hogy az igazságokat szolgálják, az igazságok pedig, hogy a hazugságokat, oly igen elszerződött büntársak ezek. Csúfot csinált énbőlöm nem egyszer, nem kétszer, nem háromszor, nem négyszer; veszedelemre juttatta, az angyalainak adta mindenkimet, mindenemet; megkísért mindmáig egész a tébolyig ewel, pedig miért, mégis? Miféle okból, amit mi öellene vagy bármi ember ellen valaha is cselekedtünk mink? Az angyalaival megmutatta, mennyire közömbös öneki, élek-e vagy halok én, hogy ő megöletheti a családomat is, hogy csak annál irlagmatlanabb büntetés lehessen énnekem az az ígérete, hogy örökké megmaradhassak én ömellette. Mit tennék én, ha örökké élnek, mire várnék, tapsra? Ha csak ez az egy élet ekkora gyalázat énrám nézve, nem-e hát végtelenszer akkora gyalázat az örökkévalóságig élni?

GIZI Ilon, nálunk cigányoknál úgy van ez, ahogy a Jézus példája mondja: egy mindenkiért, és mindenki egyért. En tudom, mi az, a más bűnéért vezekelni akaratlan is, és Isten is ezt tette miértünk. Érted is meghalt, Ilon, ne feledd.

ILONA Ha Isten miérettünk halt meg, Gizukám, a szüleink miatt halt meg? Meg van írva, meg van az írva, de én az anyámnál jobban

senkit nem szeretek. (Énekel)

Ilonka fürdik, fekete tóba,
Anyjához készül, Lengyelországba.

Irén, Attila, Pap és Gizi felsegítik Ilonát. Mind el

V. FELVONÁS

1. jelenet

Irénéknél. Jön Irén és Attila Ilonával

IRÉN Ülj csak ide, Anyu. Fiam, hozz egy paplant, és tegyél csak oda egy teát.

Attila el. Jön Pista

PISTA Mi az mán, hol vótatok ennyi ideig?
ILONA Fiam, te fát hasgattál a sparhétnek, én meg csak a pap fülit, miután a szentírással fűtöttem a levegőt.
PISTA Micsoda? Mi az, Gyuri zárva volt megint?
IRÉN Ülj le már.
PISTA Mama, mi az? Mi baj mán?
ILONA Egész testemben megkísért a szégyen. Oly igen nagy egy gyalázatot cselekedtem én, hogy halhatnék itt meg magamnak. Belebizsergek, úgy elborít a szégyen, csak itt temethessem el magomat. Mért kérded, fiam, mit csináltam? Megtudod ma még napnyugtáig, biztos az. Arról senki nem beszél, hogy minket a halálba kűdtek a mi jó magyar testvéreink, sőt azt se tudhassák a rajkók mán, hogy éltek is valaha itt zsidók ebben a községben, de hogy valami bolond vénasszony elégette egyszer az ő saját szentkönyvit, azt igen sokáig beszélnek csak az emberek majd.
PISTA Mama elégette a Bibliáját?

Jön Attila paplannal

ATTILA Tessék, Mama.
ILONA Ham-ham, egzem a szíved, te gyerek. De csak mert szeretlek, nem a pászkába darálom. Be nem teszem én ebbe a faluba a lábam mán, mért is tenném ugyan. Ne keseredj úgy el, lányom, lássák az emberek, mi történt énvelem. Pedig hát mit tettem, eljártam csak az egyetlen lehetőségemet, hogy valaha is elmondhassam nekik. Nem! Nem én. Aki mán ezt nem érti, az semmiből nem ért. Magyarázkodni mán én senki fiának nem fogok.
IRÉN Téged mindenki szeret itt a faluban, Anyu. Ahányszor csak találkozom valakivel, aszond, Ilon néni! Ilon néni, fiam, anyád hát hogy van.
ILONA Na figyelj csak meg, lányom. Ha csak az életük múlik rajta, a fejemet is szétapossák.
PISTA Miket tetszik mondani mán, hát ebben a faluban rendes emberek laknak, jószerivel, hát.
ILONA Nem értsük egymást, fiam. Rendes emberek, azt mondod. Te tudod azt, mi az: rendes, én meg tudom, mi az: ember.
PISTA Hát ártott itt valaki a Mamának?
ILONA Na most akkor megdöglesz, zsidó.
PISTA, IRÉN, ATTILA (együtt) Mi? Mi van? Hogy?
ILONA Megdöglesz most, zsidó!
PISTA Mi az isten, halkabban csak, Mama, azt hiszik még, katona száll nálunk.
ILONA Jó a lábad, belelövök, zsidó! Imádkozzál, most imádkozhatsz, zsidó! Seggbe lőjelek vagy a pinádba? Kiválasztottalak magamnak, zsidó!

IRÉN Hova mész, Anyu!
ILONA Lapátér'.

Ilona el, Pista utána

2. jelenet

Temető. Jön a Pap és Béla bácsi

BÉLA Igen gyönyörű mise volt ez, atyám. Annusnak is igen tetszett volna.
PAP Remélem, tetszett is neki, Béla bácsi. A családja méltónak találta.
BÉLA Szegények. Ők azt mondik, szegény Annus, Annus bizon nem mond semmit.
PAP Borzalmasan halt is meg szegény, ők pedig végigcsinálták vele becsülettel az egészet.
BÉLA Oszt temetés az mikor lesz?
PAP Holnapután, már.
BÉLA Nem élünk mán sokáig mink sem, atyám. Meg nem haragszik, ha rágyújtok itt a temetőben? Igen szeretem ezt a pipát.
PAP Tessék csak, Béla bácsi.
BÉLA Most meg azt beszélnek, Ilon van rosszul.
PAP Tóth Ilon nénire tetszik gondolni?
BÉLA Az, hát.
PAP Nem jött szegény a misére se. De meg kell mondjam magának, nem csodálom, olyannyira megviselt szegény.
BÉLA Igaz az, hogy elégette a Bibliáját?
PAP Béla bácsi, nem az én dolgom, hogy Ilona felett ítélkezzen.
BÉLA Borzasztó szemtelenség az pedig. Igen szent asszon volt ő, míg csak ismertem.
PAP Nem tudja, most mitől lett rosszul?
BÉLA Azt beszélnek, ki nem gyön a házából se mán. Csak fekszik magának, még a családjához se szól, ha nála vannak, elfordul tőlök. Csak bámulja magának a falat, meg néha önmagához motyog.
PAP Isten kegyelmezzzen szegénynek.
BÉLA Az az egy biztos: nehéz élete volt a földön. Tudja mert az onokája átgüött hozzánk beszélgetni.
PAP Az Attila?
BÉLA Azt mondja, Ilon nem akarja, hogy ha meghal, ötet ide temessék majd.
PAP Nem akarja? Hova hát?
BÉLA Amarra ne, amerre a zsidó sírok vannak.
PAP Hát remélem, nem kell Ilon néni temetéséről beszélni még.
BÉLA De adjuk csak meg, hogy ki kéne mán igencsak pucolni asztat ott. Mind azokat az orgonabokrokat amarra a parton, az egészt.
PAP Hát ha segít Béla bácsi is, nekiláthatunk majd, nem kell arra a Gyuláéktól se engedély. Amennyi szemetet odahordanak az emberek – hát ha látta, mi van ott –, szerintem még több pótkocsival kell hogy kihordjuk majd mindazt onnét, meglássa. De így is jobb mindig még, mint hogy a gyerekek rugdossák föl azokat a köveket.
BÉLA Ó, nem is látni mán egyet se. Azoknak mán se országuk, se senkijük. Oszt mondja, atyám, maga eltemetheti akkor Ilonát?
PAP Én? Ha a zsidó temetőbe temetik, zsidó pap kell ahhoz.
BÉLA Zsidó pap? Hát hol van itt zsidó pap?
PAP Legközelebb Miskolcon, úgy tudom.
BÉLA És akkor hogy fogja az eltemetni, zsidóul beszél majd?
PAP Béla bácsi, nyugodjon meg, Ilon néni nem halt még meg.
BÉLA Mondjon meg nekem egy dolgot, atyám.
PAP Tessék, Béla bácsi.
BÉLA Nem tudom, mit mond erről a szentírás, hátha tud segíteni ebben. Lesz-e a földön utolsó ember, aki itt marad miutánunk?
PAP Ha nem hal meg mindenki egyszerre, hát csak kell hogy legyen; de mért tetszik ezt kérdezni?
BÉLA Hát mert ötet majd ki temeti el?

Vége